

„SABER GUARDIAN
2017“

„ЛЕТЕН КАМПУС
2017“

ТЕЖОК МИТРАЛЕЗ
„ДШК 38“

ЕТИКА НА УПОТРЕБА
НА ВОЕНИ РОБОТИ

ШТИТ

Број 94
Август 2017
50 денари

ISSN 1857-6710

9 771857 671002

МАГАЗИН НА МИНИСТЕРСТВОТО ЗА ОДБРАНА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

28 јули – 10 август 2017

АП „Криволак“

МЕЃУНАРОДНА ВОЕНА ВЕЖБА

„DRAGOON GUARDIAN 17“

„DRAGOON GUARDIAN 17“

Заедничка воена вежба
на Армијата на
Република Македонија
и Вооружените сили на САД

с о д р ж и н а

ШТИП година IX број 94 август 2017

Инфо	5
На прва линија Во посета на Регионалниот центар за обука за односи со јавноста	6
24 часа „Летен кампус 2017“	10
Вооружување и опрема Воени часовници	12
Вооружување Тежок митралез „ДШК 38“	16
24 часа Подобранската специјалност во Полкот за специјални операции	18
Регионална соработка Македонски пилоти на црногорското небо	22
24 часа „Saber Guardian 2017“	28
Анализа Социјалните медиуми и продуктивноста на вработените	32
Глобал Етика на употреба на воени роботи	36
Вооружување „ACHZARIT HAPC“ - Израелски тешки оклопни транспортери	42
Вооружување „McDonnell Douglas F/A-18 Hornet“ - Суперсоничен јуришен и борбен авион	48
Од Регионот Подземните засолништа и бункери на Енвер Хоџа	55
Филм „1000 пати добра ноќ“	56

Од 28 јули до 10 август на армискиот полигон „Криволак“ се одржува заедничка воена вежба на Армијата на Република Македонија и Вооружените сили на САД, „Dragoon Guardian 17“. Припадниците на вооружените сили на САД, вежбата ја реализираат заедно со 95 припадници на Инженерскиот баталјон од Првата механизирана пешадиска бригада на АРМ и од четата АБХО. Во рамките на вежбата „Dragoon Guardian 17“, припадниците на армиите на двете земји ќе имаат

серија заеднички обуки за обезбедување мобилност и справување со импровизирани експлозивни направи, за обезбедување на медицинска поддршка, а воедно ќе имаат можност да учествуваат во изградба на времена полетувачко-слетувачка патека за беспилотни летала. Вежбата е наменета за поддршка на целите за обука за зајакнување на стандардните оперативни процедури на инженерските и АБХО единиците од составот на АРМ, како и унапредувањето на заемното разбирање и доверба и зајакнување на билатералната соработка меѓу Армијата

на Република Македонија и Вооружените сили на САД. Дополнително, вежбата ќе придонесе за подобрување на НАТО и ПЗМ интероперабилноста и ќе ја реафирмира заемната соработка и поддршка на Командата на копнени сили на САД за Европа и земјите партнери. Во текот на вежбата граѓаните на неколку градови во Република Македонија ќе имаат можност да се запознаат со задачите на војниците, нивниот начин на живот, работните обврски, секојдневието, а тоа се Куманово, Скопје, Велес, Штип, Струга и Струмица.

Кристина Илиевска

Пријателство, поддршка и интероперабилност

Армијата на Република Македонија веќе години наназад преку учество на бројни меѓународни вежбовни активности е позитивно оценета и покажува висок степен на интероперабилност со армиите на земјите-членки на НАТО и партнерите. Во текот на 2017 година АРМ учествуваше на 28 меѓународни вежби со вкупно 136 припадници. Вежбовните активности на нашата армија најчесто се одвиваат во духот на билатералната соработка со државите од Б5 формат (Форум на 9 земји од Балканот), А5 формат (Јадранската повелба), НАТО-вежби. А, најголемиот број од овие вежби на билатерална соработка се со поддршка на Вооружените сили на САД.

Соединетите Американски Држави се нашиот докажан стратешки партнер и секоја заедничка воена активност е само доказ повеќе за нивната целосна поддршка, пријателство и висока воена интероперабилност. На 28 јули 300 припадници на „2. Cavalry Regiment“ на Армијата на САД во Европа со 6 конвои и околу 120 возила влегоа преку граничниот премин „Деве Баир“ на територијата на Република Македонија со цел да учествуваат на заедничката воена вежба именувана како „Dragoon Guardian 17“, која целосно ќе се одвива на територијата на Република Македонија, поточно на армискиот полигон „Криволак“. Оваа вежба е производ на едногодишниот планирачки процес и е доказ на интензивната соработка помеѓу инженерските капацитети на двете армии, на која ѝ претходеа активности реализирани на полигоните во Германија, Унгарија, Романија и

Бугарија, од почетокот на годината. Оваа вежба, освен што има цел да го подобри степенот на борбената готовност и интероперабилност меѓу двете армии преку практична обука, проверка и тестирање на заедничките активности во повеќе домени, е интересна и по тоа што за прв пат е опфатена поголема територија на Република Македонија, односно во рамките на техниките и процедурите за цивилно-воена соработка поширока популација од градовите во Република Македонија има можност директно да се запознава со текот на вежбата, со сите воено-теренски возила, опрема и лично вооружување, медицинска опрема, заштитна опрема, опрема за детекција на експлозивни средства и да учествуваат во заеднички натпревари, фитнес сесии, натпревари и слично. Вежбата „Dragoon Guardian 17“ е целосно медиумски поддржана и покриена од сите релевантни медиуми во РМ и пошироко и постои интензивна соработка помеѓу претставниците на медиумите и надлежните воени авторитети на вежбата, што оди во прилог на транспарентноста и поддршката на јавноста за армиите на Република Македонија и на САД. Се надеваме дека вежбата „Dragoon Guardian 17“ уште еднаш ќе покаже и докаже дека билатералната соработка помеѓу Република Македонија и САД е одлична, дека ваквите заеднички активности ја придвижуваат Македонија чекор поблиску до колективното членство и дека САД остануваат да бидат најголемиот пријател и поддржувач на Република Македонија за членство во НАТО.

д-р Жанет Ристоска

ШТИТ
е магазин на
Министерството
за одбрана
на Република
Македонија

Излегува од печат
еднаш во месецот

Издавач
Министерство за одбрана
на Република Македонија

Претседател на Издавачкиот совет
Радмила Шекеринска

Главен и одговорен уредник
д-р Жанет Ристоска

Редакција:
Билјана Иванова
(графичко уредување, корица)
Умит Реџеми
(техничко уредување),
Митко Василевски
(новинар),
Кристина Илиевска
(новинар),
Ксенија Митева
(лектор);
Александар Атанасов
(фотографии)

Печати:
„ДАТАПОНС“
Скопје

Цената на еден примерок е 50 денари
Годишна претплата 600 денари

„Орце Николов“ 116
1000 Скопје, Република Македонија

Телефони: 02 3128 276
www.morm.gov.mk; E-mail: stit@morm.gov.mk

жиро с-ка 050010011678720
(повикување на број: 725939-10)
даночен број: 4030990271748
ТС 100000000063095

Инфо

Министерката за одбрана Радмила Шекеринска во официјална посета на Република Албанија

Безрезервна поддршка

Началникот на ГШ на АРМ, генерал-потполковник Методија Величковски во рамките на официјалната посета на Црна Гора оствари средба со началникот на ГШ на Војската на Црна Гора, генерал-потполковник Љубиша Јокиќ. На средбата помеѓу началниците беа дискутирани прашања во насока на збогатување на постојната билатерална воена соработка во областа на обуката и военото образование, како и разгледување на можностите за нови облици на соработка преку изведување на заедничка обука и користење на капацитетите на АП „Криволак“. Генералите Величковски и Јокиќ изразија увереност дека приемот во НАТО на Црна Гора ќе претставува позитивен сигнал и понатамошна безрезервна поддршка за нашите аспирации за членство во НАТО, а со тоа и зајакнување на безбедноста во регионот. Овие заложби беа повторени и за време на состанокот на делегацијата на АРМ со министерот за одбрана Предраг Бошковиќ. Делегацијата на АРМ оствари посета и на Воздухопловната единица во воената база „Голубовци“ во близина на Подгорица каде исто така се разгледуваа можностите за проширување на постојната соработка во овој сегмент. За време на престојот во Црна Гора делегацијата присуствуваше на Денот за високи гости и церемонијата на затворање на вежбата „Заеднички предизвик 2017“ на која заедно со припадници на армиите на Австрија и на Црна Гора учествуваа 36 припадници на АРМ од составот на Полкот за специјални намени.

Министерската за одбрана Радмила Шекеринска на неформална средба со учесници во мировни мисии

Позитивен импулс

Министерката за одбрана Радмила Шекеринска во рамките на официјалната посета на Република Албанија, Мими Кодели. Двете министерки, пред сè разговараа за потребата од интеграција на целиот регион во НАТО - алијансата со што ќе се зацврсти и безбедноста и просперитетот на Балканот и пошироко. „Приемот на Македонија во НАТО-Алијансата ќе значи еден нов импулс за безбедноста и стабилноста на регионот кој се покажа како круцијален во зачувувањето на безбедноста на Европа, особено од аспект на мигрантската криза“, рече министерката Шекеринска и посочи дека регионот може да просперира само ако е безбеден. Шекеринска додаде дека нашата држава вложува големи напори сите нотирани забелешки да бидат отстранети и изрази надеж дека новиот приод на Македонија кон добрососедските односи и кон решавањето на внатрешните предизвици ќе биде соодветно валоризиран од нашите партнери, за што е потребна силна поддршка од нашите блиски соседи и пријатели, како Албанија. Министерката Кодели истакна дека ги цени напорите на Македонија за реформи во одбраната и ја охрабри нашата земја да продолжи на тој пат. Кодели истакна дека интеграцијата на Македонија во евроатлантската организација е добра за Балканот, но и за Алијансата. Во рамките на престојот во Албанија, министерката Шекеринска го посети и Баталјонот на специјалните сили на албанските вооружени сили во Тирана, каде беше изведена и показна вежба.

НГШ на АРМ генерал-потполковник Методија Величковски во официјална посета на Црна Гора

Благодарност до мировниците

Министерката за одбрана, Радмила Шекеринска во касарната „Илинден“ – Скопје имаше неформална средба со припадниците на АРМ кои беа дел од последната ротација во мисиите „Одлучна поддршка“ – Авганистан и „Алтеа“ – Босна и Херцеговина. Министерката Шекеринска во оваа прилика упати благодарност до сите припадници на Армијата кои досега учествувале во мисиите во поддршка на мирот и безбедноста и до нивните семејства. „Навистина сте препознатливи со вашето присуство во мисиите, вие сте амбасадори на државата и со својот личен труд покажувате колку може да ѝ се помогне на својата земја и затоа сакам најискрено да ви се заблагодарам. Целта ќе ни биде да ја подобриме ефикасноста и обученоста на нашата Армија “ – рече Шекеринска. На неформалната средба се дискутираше и за начинот на пренесување на искуствата стекнати од мировните мисии на идните мировници, подобрување на одредени сегменти во процесот на упатување во мисија, опремување со соодветна опрема и сл.

Во посета на Регионалниот центар за обука за односи со јавноста

Помошникот генерален секретар на НАТО за јавна дипломатија, амбасадорот Тачан Илдем, престојуваше во дводневна посета на Република Македонија, остварувајќи значајни средби со премиерот на Република Македонија Зоран Заев, со претседателот на Собранието Талат

Џафери, со министерот за надворешни работи Никола Димитров. Во фокусот на сите средби и разговори беше интеграцијата на Република Македонија во НАТО-алијансата. Во рамките на посетата беше остварена средба и со министерката за одбрана, Радмила Шекеринска, а амбасадорот Илден беше посебно заинтересиран

да го посети и единствениот НАТО-сертифициран центар за обука за односи со јавноста, кој се наоѓа во Република Македонија како организациона единица во рамките на Секторот за комуникации, аналитика и оперативна поддршка во Министерството за одбрана –PARC. Средбата на амбасадорот Илдем со министерката за одбрана Радмила Шекеринска беше во знакот на НАТО интеграциите на Р. Македонија и севкупниот ангажман што АРМ го има во конструкцијата на тој процес и непроценливата улога што ја има во НАТО мисиите како главна интегрална алатка што треба конечно да нè внесе во НАТО. На средбата со амбасадорот Илдем министерката Радмила Шекеринска посочи дека членството во НАТО претставува стратешка определба на Република Македонија, која има висока поддршка од граѓаните на Македонија. „Зачленувањето на Македонија во НАТО ќе биде дополнителен импулс за безбедноста и стабилноста на Регионот“, рече Шекеринска и потенцираше дека Македонија е фокусирана да ги спроведе реформите согласно насоките од Варшавскиот самит

на Алијансата, кои подразбираат напредок во владеењето на правото, слобода на медиумите, унапредување на човековите права и професионални институции. Во однос на политиката за добрососедски односи, Шекеринска изјави дека Владата на Република Македонија веќе покажа дека политиката на добрососедство е еден од главните приоритети и дека Владата е подготвена да ги решава прашањата кои се отворени, а не само да ги набројува и користи како изговори. Помошникот генерален секретар Илдем силно ги охрабри напорите на новата реформска влада за спроведување на реформите потребни за членство на Македонија во Европската унија и во НАТО. Тој потенцираше дека се очекуваат конкретни резултати согласно препораките на НАТО од Самитот во Варшава и изрази поддршка за реформскиот капацитет на Владата. При посетата на Регионалниот центар за обука за односи со јавност – PARC, амбасадорот Тачан Илдем го изрази јавно своето задоволство од престојот во оваа институција, притоа истакнувајќи дека е комплетно

запознаен со сите карактеристики на центарот и дека ја оценува неговата намена како важна во едукацијата на припадници од НАТО и партнерските армии, во сферата на односите со јавноста. На истиот настан во своето обраќање заменик-министерот за одбрана на Република Македонија, Беким Максuti исто така говореше за компетенциите на Регионалниот центар за односи со јавност, изразувајќи надеж дека истиот и во иднина на најдобар можен начин ќе ги артикулира потребите на НАТО армиите овде да се стекнуваат нови знаења кои ќе помогнат околу многу теми. „Со понудата на овој значаен капацитет, на сите земји-членки на НАТО и партнерите, ние праќаме силен сигнал дека Македонија е подготвена да помогне и да даде поддршка на НАТО, не само во меѓународните мировни мисии и операции, туку и во области како односите со јавноста“, заклучи Максuti.

Раководителката на Секторот за комуникација, аналитика и оперативна поддршка Габријела Ѓорѓевиќ, преку издржана презентација во детали го запозна високиот гостин од НАТО, амбасадорот Тачан Илдем, со сите перформанси кои ги има овој тренинг-центар, неговите досегашни

активности, како и програмските потенцијали и наредни случувања на кои Регионалниот центар за комуникации ќе се најде како домаќин и и неговите услуги ќе бидат користени од нови слушатели. Ова беше навистина висока посета на една делегација на НАТО на Регионалниот центар за обука за односи со јавноста, при што мошне е значајно што амбасадорот Илден на лице место беше запознаен со сите можности што ги нуди и активностите што ги реализира Регионалниот тренинг центар за односи со јавноста. Амбасадорот Илден беше запознаен

со сите капацитети и перформанси на овој значаен НАТО центар во кој се обучуваат цивилни лица и воен персонал од НАТО земјите, од земјите партнери, од земјите од Истанбулската иницијатива и Медитеранскиот дијалог. На настанот присуствуваа и амбасадорката на Р Хрватска во нашата земја, Даниела Баришиќ, како и претставници

Во рамките на посетата на Министерството за одбрана на Република Македонија, амбасадорот Тачан Илдем, помошник-генерален секретар на НАТО за јавна дипломатија, го посети Регионалниот центар за обука за односи со јавноста, при што беше запознаен со сите можности што ги нуди и активностите што ги реализира овој значаен НАТО-центар за обука

на Владата на Р Македонија на Министерството за надворешни работи на Р. Македонија, што само го потврдува значењето на односите со јавноста во рамките на севкупната стратегијата на НАТО.

Митко Василевски

Организација и структура на НАТО

Воениот комитет (ВК) е воен орган во НАТО и едно од најстарите постојани тела после Северноатлантскиот совет. Двете тела биле оформени неколку месеци по формирањето на Алијансата. Со Комитетот претседава претседателот на Воениот комитет, кој е номиниран за тригодишен мандат. Сегашен претседавач на ВК на НАТО е Петр Павел, поранешен началник на Генералштабот на Армијата на Република Чешка, кој ја презел функцијата на 26 јуни, 2015 година. Претседателот на ВК претседава со комитетот, каде што секоја земја-членка има воен претставник. Тој е висок воен офицер на НАТО, висок воен портпарол на Алијансата за сите воени прашања и главен воен советник на генералниот секретар. Тој е каналот преку кој началниците на генералштабовите се презентирани до органите за донесување политички одлуки. Од тука се издаваат насоки и директиви на стратегиските команди, одговорни на Воениот комитет за севкупното спроведување на сите воени прашања на Алијансата во рамките на нивните области на одговорност) и на директорот на Меѓународниот воен штаб. Од една страна, Воениот комитет за

Клучните елементи на воената организација на НАТО се: Воениот комитет, неговиот извршен орган односно Меѓународниот воен штаб и воената командна структура која е составена од Сојузничката команда за операции и Сојузничката команда за трансформација. Последните две команди се предводени соодветно од страна на врховниот командант на сојузничките сили во Европа и врховниот командант на сојузничките сили за трансформација

стратегиските команди обезбедува насоки за воени прашања, а од друга страна тесно соработува со нив во однос на воени проценки, планови, прашања и препораки. Воениот комитет е примарен извор за воени совети за цивилните тела за донесување одлуки на НАТО - Северноатлантскиот совет и Групата за нуклеарно планирање. Тој им нуди совети оформени врз основа на консензус од страна на сите началници на генералштабовите на НАТО. Советите од Воениот комитет се бараат пред да се даде какво било одобрение за воена акција и следствено на тоа претставува основна алка помеѓу политичките процеси при донесување одлуки и воената структура на НАТО. Во овој контекст, комитетот подготвува годишна долгорочна проценка за силите, можностите на земјите и областите кои претставуваат ризик за интересите на НАТО. Главната улога на Комитетот е да обезбеди консензус за воената политика и стратегија на Северноатлантскиот совет и насоките на стратешките команди

на НАТО. Совети од ВК се бараат пред овластување од страна на Северноатлантскиот совет за НАТО воени активности или работи. Телото претставува есенцијална врска помеѓу политичките процеси при донесување одлуки и воената командна структура на НАТО и е составен дел на процесот на донесување одлуки на алијансата. Комитетот е одговорен за преведување на политичка одлука во воени насоки на НАТО на двата стратешки команди: врховниот сојузнички командант за операции и врховниот сојузнички командант за трансформација (Supreme Allied Commander Operations and Supreme Allied Commander Transformation). Воениот комитет е поддржан од страна на Меѓународниот воен штаб. Тој се состои од персонал

од околу 500 вработени, исклучиво составен од воениот и цивилниот персонал од земјите-членки на НАТО, кои работат во седиштето на НАТО во Брисел. Тој им нуди стратешки и воен совет, асистира на Северноатлантскиот совет за воените аспекти на политиката, операциите и трансформацијата во рамките на алијансата. Меѓународниот воен штаб исто така гарантира дека одлуките на НАТО и политиките за воени прашања се спроведуваат од страна на соодветните воени тела на НАТО. Штабот е предводен од страна на генерален директор и е составен од пет дивизии. Тие се: Дивизија за разузнавање, која обезбедува разузнавачка поддршка на сите елементи во Штабот на НАТО, земјите-членки на НАТО и НАТО командите; Дивизија за операции и планови, која внимателно ги следи операциите на НАТО, оперативните планови и процедури за управување со кризи, воените одговорности во областа на воздушната одбрана, управување со воздушниот простор, балистички проектили за одбрана, електронско војување итн; Дивизија за политика и способности, која ги регулира сите прашања поврзани со политиката на Алијансата за одбрана и стратешко планирање во неколку широки области: стратегиски политики и концепти, нуклеарно одвраќање, НХБР - одбранбена политика, контрола на оружјето и политика на непролиферација со планирање на одбраната; Дивизија за кооперативна безбедност, која развива и спроведува воена соработка на НАТО со сегашните 41 земји-партнери на

НАТО и е одговорна за координација на Алијансата со меѓународни и невладини организации, како што се ОН, ЕУ, ОБСЕ, Африканската унија, Советот за соработка во Заливот, Меѓународниот комитет на Црвениот крстот и многу повеќе; Дивизија на логистика и ресурси која ги развива и ги дефинира политиките и принципите, плановите и концептите на сите прашања во врска логистика, медицински итни случаи и заеднички финансирани ресурси на НАТО. Членовите на Воениот комитет се среќаваат редовно (најмалку еднаш неделно на формални или неформални сесии) на ниво на воени претставници и три пати годишно на ниво на шефови на одбраната. Високите воени офицери од земјите членки на НАТО и цивилни претставници од Исланд (затоа што нема воени сили) кои служат како претставници на нивната земја во НАТО, ги претставуваат своите шефови на одбраната. Во рамките на Евроатлантскиот партнерски совет и програмата ПЗМ, ВК редовно се состанува со земјите партнери на ниво на националните воени претставници (еднаш месечно) и на ниво на началници на одбрана (двапати годишно). Воениот комитет исто така се состанува во различни формати во рамките на Советот НАТО-Русија, на комисијата НАТО-Украина и на комисијата НАТО-Грузија како и со началниците на генералштабовите од седумте земјите од Медитеранскиот дијалог.

Драган Павловски

Традицијата на одржување на студентски летен кампус во Центарот за обука „Пепелиште“ и оваа година нè импресионираше со огромната енергија, вештини и знаења кои ги демонстрираа студентите од голем број воени академии од регионот и пошироко, кои учествуваа на оваа значајна меѓународна активност во организација на Воената академија „Генерал Михаило Апостолски“

Летен кампус 2017

Ние како редакција секое лето ги следиме активностите по повод овој значаен образовно-одбранбен проект во вид на летен кампус, и крајот на јуни и почетокот на јули ни се резервирани токму за овој настан, за кој авторитети поврдуваат дека секоја наредна година е сè подобар. На свеченото отворање на Кампусот присуствуваше и се обрати министерката за одбрана на Република Македонија, Радмила Шекеринска. Во своето обраќање таа ги потенцираше сите аспекти кои ги третира оваа манифестација, и од друга страна ги афирмираше пораките и заклучоците кои произлегуваат од истата и кои се иманентни на реномето на самиот „кампус“. Во присуство на директорот на ГШ на АРМ, генерал-мајор Димче Петревски, ректорот на Универзитетот „Гоце Делчев-Штип“, професор д-р Блажо Боев, деканот на Воената академија „Генерал Михајло Апостолски“, полковник д-р Орце Поповски, како и многу други високи гости, министерката Шекеринска истакна дека „Летниот кампус“ е пример за заедничка, регионална и мултилатерална соработка и за партнерствата кои ја дефинираат нашата заедничка безбедност и иднина

Оваа година на Кампусот 12 земји испратија 116 учесници кои ја отсликуваа регионалната и континентална застапеност на истиот, со оглед на тоа што и овој пат доминираа припадници на армии кои се членки на НАТО како САД, Чешка, Германија, Норвешка, Полска, Романија, Бугарија, Албанија, Црна Гора, како и регионалните аспиранти, Босна и Косово

и дека споделените вредности помеѓу нашите држави мораме постојано да ги унапредуваме и негуваме бидејќи само така ќе ги реализираме нашите цели и и успешно ќе се спротивставиме на современите безбедносни ризици. Во своето обраќање таа говореше и за потребата од унапредување на интероперабилноста, за кадровскиот потенцијал што треба да го продуцираат ваквите настани, за неопходноста од професионалци кои ќе го јакнат безбедносниот сектор во државата, за модернизацијата на капацитетите за обука и нивното осовременување по НАТО стандардите, за полигонот „Криволак“ за кој потенцираше дека е регионално најпрестижен од ваков вид и дека е отворен за сите партнерски армии. Во основата на „Летниот кампус“ е извежувањето и достигнувањето на колективниот дух и интероперабилноста

пријателства, се зајакна довербата меѓу припадниците, се надминаа јазичните бариери. И овој „Летен кампус 2017“ силно го зајакна колективитетот во реализацијата на зададените задачи и претставува солидна база за тоа како треба да се градат воените лидери на новото време. Повторно ќе нагласиме дека главната тежишна точка на оваа едукација е да се воспостави моќна мрежа од млади офицери кои ќе можат овие драгоцени искуства да ги применуваат во сите области на својата професија. И на овој „Летен кампус 2017“, освен вежбовните и едукативни активности се одржаа и спортски и културни манифестации. И овој пат културниот потенцијал на нашата држава беше претставен преку посетите на повеќе градови од нашата држава како Кавадарци, Штип, Дојран, Охрид, кај што се случија и некои предавања, кај што се говореше за македонската историја, знаменитостите

помеѓу учесниците кои доаѓаат од различни армии. Секоја година се подготвуваат нови сценарија во таа насока и се совладуваат практични и теоретски задачи, според претходно подготвените планови, со кои ќе се потенцира заедничкиот момент во реализацијата на предвидените цели и ќе се достигне потребната синергија која ја потврдува ефикасноста во извршувањето на задачите. Темата која се обработуваше на овој „Летен кампус 2017“ беше поврзана со предизвиците кои произлегуваат од миграциската криза и како соодветно да одговорат меѓународните воени сили. Сите аспекти на миграциската криза на „Летниот кампус 2017“ беа и научно-аналитички третиран од видни авторитети од САД, Велика Британија, Германија, Чешка Република, како и од наши домашни експерти во оваа област. Сите заедно низ размена на мислења и тези се трудеа во еден академски амбиент на учесниците на „Кампусот“ да им ги дадат потребните знаења за да можат адекватно во иднина да се борат со овие предизвици. Како и на сите претходни кампуси кои се одржаа во Центарот за обука „Пепелиште“ и на полигонот „Криволак“ и на овој годишешниот се создадоа многу трајни

кои ја красат нашата земја, културно-историските споменици. „Летниот кампусот“ претставува отворена можност за интернационализација на нашата армија во нејзиниот академски дел и за промоција на сите вредности кои како воена сила ги поседуваме во едукативна смисла. Впрочем и на самото свечено затворање на истиот од страна на заменик – министерот за одбрана на Р. Македонија, Беким Максуди, Кампусот беше квалификуван максимално успешно, со сите придобивки кои треба да останат како трајни вредности за учесниците, како искуства кои ќе им помогнат во нивниот понатамошен, теоретски и практичен професионален развој. Уште еднаш е потврдена одличната организација, повторно се даде јавна обврска дека магијата на овој настан со некои нови луѓе, продолжува и следното лето, се виореа знамињата на повеќе држави, се оставаа фејсбук-адреси и мејлови за доживотни пријателства, модерните андроид телефони со најмодерни резолуции и овој пат ги овековечија другарствата кои секој ќе си ги однесе од „Летниот кампус 2017“ година, одржан во Македонија, како моќна референца во персоналната биографија на секој учесник.

Митко Василевски

Воени часовници

Појавата на воените часовници, според некои извори, се поврзува со германските војници, кои кон крајот на 19 век почнале своите џебни часовници да ги врзуваат околу рацете со што заштедувале во времето кое им било драгоцено во текот на борбите. За развојот на воените часовници важна е и Втората бурска војна (1899-1902), кога британската војска со помош на часовниците ги усогласувала движењата и акциите, што бил еден од факторите на нивната победа. Вистина, првата забележена нарачка на службени часовници датира уште од 1880 година, кога германската морнарица нарачала од „Girard-Perregaux“ џебните часовници кои се користеле при навигацијата. Сепак, за развојот на воените часовници најважен е 20 век, односно мноштвото настани и достигнувања поради кои часовниците се усовршувале. Развојот на авијацијата, зголемената потреба за прекуморска пловидба, која подразбира

навигација, двете светски војни и развојот на науката и техниката можат да се издвојат како најважни. Се смета дека првиот пилотски часовник го изработил прочуениот производител „Cartier“, по нарачка на Алберт Сантос-Думонт, пионерот на бразилската авијација. Според наводите на оваа денес голема компанија, Сантос-Думонт во 1906 година изразил големо восхитување кога за прв пат јавно погледнал на својот рачен часовник. А сè почнало од неговата желба да знае кое е времето не губејќи контрола над тогаш чудесната „летечка направа“. Меѓу првите кои ја откриваат предноста на рачниот часовник над џебниот, освен пилотите, биле морнаричките и артилериските офицери. Кога 20 век стапнал во својата втора деценија, започнал еден од најкрвавите судири во историјата на човештвото – Првата светска војна. Во текот на неколкуте исклучително тешки години, повеќе војски ја забележале важноста

За развојот на воените часовници најважен е 20 век, односно мноштвото настани и достигнувања поради кои часовниците се усовршувале. Развојот на авијацијата, зголемената потреба за прекуморска пловидба, која подразбира навигација, двете светски војни и развојот на науката и техниката можат да се издвојат како најважни. Се смета дека првиот пилотски часовник го изработил прочуениот производител „Cartier“, по нарачка на Алберт Сантос-Думонт, пионерот на бразилската авијација

на воениот часовник, па така по завршувањето на војната, многу војници се враќале дома со интересен сувенир на раката. Тој сувенир бил рачниот часовник. Иако рачниот часовник се појавил порано, до крајот на оваа војна главно бил повеќе моден детаљ, отколку направа за мерење на времето. Меѓутоа, благодареејќи на војничкиот „сувенир“, рачниот часовник станувал сè повеќе популарен, а многумина настојувале од направата за мерење на времето да направат и нешто повеќе.

Во периодот помеѓу двете светски војни направени се повеќе важни чекори во развојот на овие часовници. Едно од најзначајните имиња е американскиот морнарички офицер и пронаоѓач Филип Ван Хом Вимс. Како одличен познавач на навигацијата, Вимс е заслужен за таканаречениот „second-setting watch“. Бројчаникот на овој часовник можел да се врти, а Вимс го замислил така за да го олесни усогласувањето на времето со она кое го дава радиосигналот. Според расположивите податоци, пронајдокот датира од 1927 година, а е патентиран две години подоцна. Инаку, прочуениот производител „Longines“ го прославил овој часовник. Патентот на Вимс со текот на времето е унапредуван за да им овозможи на пилотите што попрецизно да ги извршуваат задачите. За понатамошниот развој на овие часовници важен е и еден од најпрославените пилоти - Чарлс

Во периодот помеѓу двете светски војни направени се повеќе важни чекори во развојот на овие часовници. Едно од најзначајните имиња е американскиот морнарички офицер и пронаоѓач Филип Ван Хом Вимс. Како одличен познавач на навигацијата, Вимс е заслужен за таканаречениот „second-setting watch“. Бројчаникот на овој часовник можел да се врти, а Вимс го замислил така за да го олесни усогласувањето на времето со она кое го дава радиосигналот. Според расположивите податоци, пронајдокот датира од 1927 година, а е патентиран две години подоцна

Линдберг бидејќи благодареејќи нему настанал т.н. „hour angle“ часовник. Овој часовник се базирал врз достигнувањата на часовникот на Вимс и исто така имал вртлив бројчаник и со него можело да се пресметува географската должина со помош на гриничкиот часовен агол, а бил со пречник од 48 мм токму како и часовникот на Вимс. И повторно, развојот на овој часовник го овозможил „Longines“, кој првиот примерок го произвел во 1932 година. Втората светска војна ја зголемила потребата за вакви часовници, а тогаш во широка употреба меѓу завојуваните армии се јавуваат сè повеќе модели на разни производители.

Германија – рачен часовник по најстроги критериуми

Со формирањето на Вермахтот, значително се зголемува бројот на припадниците, нивната опременост и организираност. Со техничко-технолошкиот развој одредени родови или нивни делови добиваат

посебен значај. Тука пред сè, се мисли на подморничките сили, военото воздухопловство, оклопно-механизираните единици, специјалните мали борбени тимови (командоси) и тимовите на борбени нуркачи. Употребата на овие сили барала брзина, синхронизација и прецизност. Тука на сцена стапнуваат воените часовници, правени да ги задоволат најстрогите критериуми по прашањата на издржливоста, точноста и робушноста.

Вакви часовници масовно се правеле за сите поголеми армии кои учествувале во Втората светска војна. Германската влада за потребите на својата војска купила голема количина на часовници од швајцарските производители и ангажирала пет германски фабрики за изработка на часовници, во прв ред „A.Lange & Söhne“ но и „IWC“,

„Laco“, „Patek Philippe“, „Vacheron & Constantin“, „Stowa“ и „Wempe“. Се појавуваат и германски верзии на пилотски часовници, кои биле познати како „B-uhr“ (германски: Beobachtungs-uhr, - набљудувачки часовник). Овие часовници имале пречник од 55 мм, а меѓу заедничките карактеристики можат да се вбројат и арапските броеви, централниот секундарник кој можел да се сопне поради усогласување на времето, голема круничка која лесно можела да се врти и со ракавици, како и долга

нараквица од дебела кожа, која морала да биде таква за да може часовникот да се носи околу дебелата пилотска јакна. Освен тоа, за овие часовници е карактеристичен и триаголникот со две точки на позицијата 12, а служел за да ја олесни прегледноста во текот на нокниот лет. Секако, овој часовник можел да послужи како соларен компас, олеснувајќи ја со тоа ориентацијата во времето и просторот. Понатаму, овој период донесува и два бројчаници на

пилотските часовници – мал на кој се читаат часовите и голем со минути. Конечно, не смее да се заборави ни отпорноста на овие часовници на магнетните полиња, кои претставувале опасност при навигацијата. Освен споменатите часовници, гермаските сили имале и нуркачки часовници кои ги изработил „Rolex“, а главно немале воени ознаки. Тоа биле часовници кои најчесто имале челични поклопци,

Многу часовници на Вермахтот се карактеристични по ознаките кои се наоѓаат на поклопецот на кукиштето. Ознаката „D“ најчесто била на часовниците правени за Вермахтот. „D“ е кратенка од „Dienstuhr“ што значи службен часовник. Втора најчеста ознака е „H“ која се однесува на „Heer“ што значи копнена војска. Така, ознаката „DH“ означува службен часовник на копнената војска. Секој часовник имал своја книшка

биле отпорни на удари и водоотпорни. Пречникот на часовниците бил околу 34 мм, а стрелките и броевите на бројчаникот биле премачкани со радиум. Многу часовници на Вермахтот се карактеристични по ознаките кои се наоѓаат на поклопецот на кукиштето. Ознаката „D“ најчесто била на часовниците правени за Вермахтот. „D“ е кратенка од „Dienstuhr“ што значи службен часовник. Втора најчеста ознака е „H“ која се однесува на „Heer“ што значи копнена војска. Така, ознаката „DH“ означува службен часовник на копнената војска. Секој часовник имал своја книшка. Часовниците биле премногу вредни да се користат за секојдневно носење, па така на пилотите им се издавале пред полетување, а по завршување на мисијата ги враќале. Логистичката единица која ги издавала часовниците била задолжена и за нивно одржување, сервисирање и подесување.

Велика Британија – швајцарски, квалитетни и прецизни часовници за војската
Со почнувањето на Втората светска војна, британската влада склопила договори со 17 швајцарски

производители на часовници со цел своите вооружени сили да ги снабдат со квалитетни, прецизни и робусни часовници. Часовниците кои доаѓале во првите години на војната носеле ознака „ATP“. Овие часовници имале механизми со 15 рубини, сребрени или бели бројчаници и стрелки кои светат во темница. По неколку години во британската војска почнале да пристигнуваат часовници кои на поклопецот на кукиштето имале ознака „WWW“. Производители кои ги испорачувале овие часовници биле „Buren“, „Vartex“, „Timor“, „Record“, „Omega“, „Lemania“, „Longines“, „IWC“, „Grana“, „Eterna“, „Cyma“ и „Jeager LeCoultre“. Стрелката на поклопецот на кукиштето и бројчаникот означувала дека во прашање е државна сопственост.

САД – посебни стандарди за изработка на воени часовници
Американски производители кои ги снабдувале американските вооружени сили со воени часовници во текот на Втората светска војна биле „Elgin“, „Bulova“, „Waltham“ и „Hamilton“ („Hamilton“ и децении по завршувањето на Втората светска војна бил званичен снабдувач на американската војска). Во раните фази на војната на војската им биле издавани часовници без ознаки. Часовниците од тој период не биле водоотпорни, туку отпорни само на прашина. Исто така немале ниту кукишта од нерѓосувачки челик. Дури во 1940 година, Одделението за логистичка поддршка ги објавила барањата кои воените часовници мора да ги исполнуваат. Во текот на Втората светска војна „Hamilton“ ја снабдувал американската војска, морнарицата и маринците, а одредена количина на часовници произведувал за сојузниците така да негови часовници биле дел и од опремата на кралската канадска авијација. Еден дел на часовници бил испорачан и во Советскиот Сојуз. Американските воени часовници имале можност за копирање на секундарата. Кај некои часовници при запирање на часовникот, со извлекување на круничката, секундарата се враќала на позицијата на бројот 12, што овозможувала брза и лесна синхронизација на часовниците. Сите часовници правени за американската војска во текот на Втората светска војна биле правени според A-11 пропишаниот стандард, кој помеѓу другото подразбирал: црн бројчаник, механизам на рачно навивање со можност за запирање за секундарата, часовна скала од 1 до 12, скала за минути и секунди со нумерички ознаки кои почнуваат од 10 (10, 20, 30, ... 60), казалка за часови и минути со ист облик (не и големина) итн. Компаниите „Elgin“, „Waltham“ и „Bulova“ сите свои часовници произведени од 1941 година ги произведувале во согласност со овој стандард. Единствено „Hamilton“ не ги произведувал според овој стандард, но и неговите часовници се многу слични на часовниците на останатите американски производители. Некои часовници биле водотпорни, а некои само отпорни на прашина. Некои од нормите поставени со A-11 стандардот се применуваат и денес, кога во прашање се часовниците на американската војска, како на пример: Часовната скала од 1 до 12, ист облик на стрелките за прикажување на часовите и минутите, дневно отстапување од +/- 30 секунди на дневна температура

за механичките часовници. Иако „Elgin“, „Bulova“ и „Waltham“ ги произведувале воените часовници во склад со A-11 стандардот, постоеле одредени, не толку важни разлики во механизмите. Тоа што ги разликувало бил бројот на рубини и пречникот на механизмот. Било како било A-11 стандардот ја исполнил својата цел, а тоа е масовното производство на висококвалитетни и ефтини часовници.

Јапонија – рачни часовници за на врат
Јапонските воени часовници ги произведувал и денес надалеку прочуениот „Seiko“. Часовниците на Сеико биле со пречник од 49 мм, а се базирале на механизмот за џебни часовници „Seikosha“. Занимливо било што јапонските воени пилоти часовниците ги носеле околу вратот. Се разбира во прашање биле џебни часовници, а недостаток им бил што како такви не можеле да се користат за навигација. Вистина, имало и рачни часовници кои биле во приватна сопственост и без воени ознаки. Тука треба да се истакне дека терминот „пилотски часовник“ треба да се земе како општ термин, бидејќи часовниците биле многу важни за тоа што е заедничко и на морнарицата и на авијацијата, а тоа е навигацијата. Поради тоа, можеби

терминот „навигациски часовници“ би бил посоодветен. Како било, воените и пилотските часовници се произведуваат и денес, а ги носат луѓе кои припаѓаат на најразлични професии. Часовниците постојано се усовршуваат, а благодарејќи на развојот на индустријата на часовници, имаат многу корисни функции, како што е стоперка, разни видови тајмери, аларм, прикажуваат време во 24-часовен формат во повеќе часовни зони и многу други функции. Освен функциите кои некогаш буквално значат живот, овие часовници денес се и модни детали и статусни симболи. За крај, една интересна и за жал тажна приказна која се однесува на воените часовници од Втората светска војна и нивната луминација, а кои биле правени за потребите на американската војска. За осветлување (луминација) на стрелките и маркерите на бројчаникот најчесто се користел радиум. Радиумот е радиоактивен елемент и со тоа и канцероген. За нанесување на радиумот на стрелките и бројчаниците по правило биле ангажирани жени и тоа често биле оние кои работеле во индустријата за играчки каде работата им била боење на играчките. Mercury, суштината на проблемот бил во тоа што

при ракувањето со радиумот не бил почитуван минимумот на безбедносни мерки. Жените, радиумот го нанесувале со четкички чиј врв често го лизнувале за да биде врвот што потенок и со тоа нанесувањето на радиумот попрецизно. Така е внесуван радиумот во организмот. Се случувало жените да ги фарбаат ноктите или дури и забите поради „интересниот“ ефект на светлење во темница. Многу жени кои ја работеле оваа работа умреле од различни облици на рак, некои веројатно не ни доживеале да го видат крајот на војната. Тоа се тивките жртви на Втората светска војна.

Александар Стојчевски

Тежок митралез „ДШК 38“

Основна намена на тешкиот митралез „ДШК 38“ е неутрализирање или уништување на пешадија, митралески гнезда (отпорни точки), непријателски позиции наменети за противоклопна борба, воени неоклопени и лесно оклопени возила и воени летала на мала височина. Оружјето се користи или се користело во сите родови на армиите. Митралезот „ДШК 38“ работи на принципот на позајмување на барутни гасови, а дејствува од отворен затворац. Цевката на митралезот поседува должина од 1070мм и тежина од 11,2 кг. Внатрешно цевката поседува 8 жлебови со десен чекор на ротација, чијшто круг се затвора на 890 мм. За да се обезбеди нејзино ладење скоро по целата нејзина должина се направени ребра наменети за воздушно ладење. На предниот дел од цевката е поставена гасна кочница/распрскувач на пламен. Под цевката се наоѓа гасната комора и гасниот цилинер со гасниот клип (гасниот клип е споен со носачот на затворацот). Гасната комора поседува 3 вентили (отвори) за регулирање на протокот на барутни гасови. Полнењето со реденик за муниција се изведува од левата страна на сандакот од митралезот, додека внесувањето на муницијата (куршумот во лежиштето на цевката) се изведува преку ротирачки барабан кој е поставен на горниот дел од сандакот. Врз барабанот е поставен полукружен заштитен поклопец. Барабанот поседува 6 лежишта за куршуми, а при дејство се ротира во правец на стрелките од часовникот. Репетирањето на митралезот може да се изврши преку мал цилиндричен дел (кој се наоѓа од десната страна на носачот на затворацот) во кој се внесува задниот дел од чаурата на куршумот (во улога на репетирачка рачка). По секое испукување на куршум, малиот цилиндричен дел кој е во склоп на носачот на затворацот се придвижува наназад, притоа придвижувајќи ја и шепата за 60° наназад (шепата е поставена десно, надворешно од сандакот) преку чиј заден дел се извршува ротација на барабанот за една позиција. Откако ќе се испука куршумот, чаурата се извлекува и исфрла надолу преку посебен отвор од носачот на затворацот. Од десната долна страна на сандакот е поставен командниот лост на кочницата, кој има 2 позиции: СТОП (за закочено) и ОГАН (за рафална стрелба). На митралезот се вградени преден и заден механички нишан кои можат да се подесуваат. Задниот нишан поседува

нишанска далечина на подесување од 100 М до 3500 М (со поделци на секои 100 м). На митралезот може да се постави и колиматорскиот нишан К-8Т наменет за дејство по летала или специјализиран механички нишан за дејство по летала. На верзијата ДШКМ се поставува колиматорскиот нишан К-10Т, а по потреба може да се постави и оптички нишан. За полнење се користи метален реденик со капацитет од 50 куршуми. Тежината на редникот и металната кутија изнесува 11 кг. Се користат повеќе модели на куршуми и тоа: Б-30 со пробојно зрно, Б-32 со пробојно запалливо зрно, БЗТ-44 со пробојно запалливо обележувачко зрно и други. Проектилот на куршумот Б-32 на далечина од 500 м (под агол од 90°) може да пробие челична хомогена плоча со дебелина од 15 мм, а на далечина од 100 м плоча од 20 мм. Пешадискиот митралез „ДШК 38“ се користи од универзалниот статив „Колесников“ кој поседува 2 тркала, штит и 3 ногалки. Кога митралезот се користи против летала, штитот и двете тркала се отстрануваат, а трите ногалки од стативот се рашируваат, овозможувајќи дејство од 360°, а по вертикала дејство од -34° до +84°. При дејство по летала на горниот дел од сандакот се поставува посебен цевчест кундак со два потпирачи за рамениците со цел подобра амортизација од големото трзнување на митралезот при стрелба. Овој статив поседува и рачка со која се репетира митралезот, бидејќи митралезот не поседува класична вградена рачка за репетирање. Преминувањето од маршевска во борбена позиција се изведува за време од 50 секунди. Верзии на „ДШК 38“ се: „ДШКМ“, „ДШКМТ“, „ДШКС“, кинеската верзија „Туре 54“ и други.

Ивица Дамески

- 1. Гасна кочница/ распрскувач на пламен
- 2. Преден механички нишан
- 3. Мушица на преден механички нишан
- 4. Цевка со калибар 12,7 мм
- 5. Поклопец на приемникот (ротирачки барабан)
- 6. Ударна игла
- 7. Заден механички нишан
- 8. Затворац
- 9. Сандак
- 10. Удирач
- 11. Заден поклопец на сандакот
- 12. Амортизер
- 13. Држач на кутијата за муниција
- 14. Механизам за движење по елевација
- 15. Универзален статив („Колесников“)
- 16. Цевка од гасниот повратен механизам
- 17. Повратна пружина
- 18. Гасен клип
- 19. Гасна комора
- 20. Регулатор на гасови

ТАКТИЧКО-ТЕХНИЧКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА „ДШК 38“	
КАЛИБАР	12,7 мм
МУНИЦИЈА	12,7x108 мм
ДОЛЖИНА ПРИ МАРШЕВСКА ПОЛОЖБА СО СТАТИВОТ НА ТРКАЛА	2.6 м
ДОЛЖИНА	1625 мм
ДОЛЖИНА НА ЦЕВКА	1070 мм
ДОЛЖИНА НА НИШАНСКА ЛИНИЈА	1110 мм
ТЕЖИНА	33,4 кг
ТЕЖИНА СО СТАТИВ НА ТРКАЛА И ШТИТ	157 кг (без штит 148 кг)
ТЕОРЕТСКА БРЗИНА НА СТРЕЛБА	од 550 до 600 куршуми во минута
ПРАКТИЧНА БРЗИНА НА СТРЕЛБА	од 80 до 125 куршуми во минута
БРЗИНА НА ПРОЕКТИЛОТ НА ИЗЛЕЗ ОД ЦЕВКАТА	од 850 м/с до 870 м/с
ЕФЕКТИВЕН ДОСТРЕЛ НА КОПНО	2000 м
ЕФЕКТИВЕН ДОСТРЕЛ ВРЗ ЦЕЛИ ВО ВОЗДУХ	1500 м (во височина)
ОПЕРАТИВНА РАБОТНА ТЕМПЕРАТУРА	-50°C / +50°C

ПАДОБРАНСКАТА СПЕЦИЈАЛНОСТ во Полкот за специјални операции

Амблемите кои ги носат припадниците на една единица ја покажуваат специјалноста која токму нив ги одликува, го покажуваат она што ги прави посебни. Кога ќе го погледнете амблемот на Полкот за специјални операции, ќе забележите дека во себе содржи и падобран, кој ги симболизира падобранските единици кои се речиси неминовно дел од специјалните елитни единици на една земја

Падобранството е активност која во себе содржи ризици и предизвици, но дава и една нова димензија на војувањето за тоа каде и како може да се употреби единицата.

Со формирањето на Единицата за специјални намени „Волци“ во 1994 година започна и практикувањето на овој вид специјална обука во Армијата на Република Македонија. Во 1995 година за прв пат беше реализирана заедничка падобранска обука со специјалните сили на САД каде нашите припадници разменуваа и собираа вредни искуства. Заедничките обуки и скокови кои припадниците на АРМ ги реализираа во соработка со Воздухопловниот сојуз на Македонија во наредните години го зголеми нивото на спремност и обученост, така што во 1996 година беше реализирана првата армиска падобранска обука. Дел од падобранците од единицата за специјални намени зеде учество и на вежбата „Најдобар кооперативен зафат“ во 1998 година.

Армијата на Република Македонија ја воочи потребата од формирање на посебна падобранска единица и во 2002 година беше формиран Падобранско-диверзантски одред под името „501 ПДО - Соколи“. Со трансформацијата на Армијата на Република Македонија и оформувањето на Ренџерскиот баталјон, Падобранско-диверзантскиот одред се трансформира и поголемиот дел од припадниците е префрлен во оваа елитна единица.

Значењето на воените падобрански единици го покажува фактот дека секаде во светот овие единици најчесто се користени за заземање на клучни стратегиски цели кои можат да го сменат текот на војувањето. Користењето на третата димензија на војувањето, односно воздушниот простор овозможува единиците да се инфилтрираат и употребат на тешки и непристапни терени. Падобранската обука со сите свои специфичности со себе повлекува големи ресурси. Потребно е постојано да се следи новата технологија и да се набавува нова опрема која се користи во военото падобранство, што е доста скапо и финансиски тешко за многу држави. Заедничките вежби и постојаните размени на искуства се најдоброто решение за некои од предизвиците. Во изминатите дваесетина години голем број на припадниците на Полкот за специјални операции завршија основна и напредна падобранска обука во

Соединетите Американски Држави, Турција, Грција и други држави. Обуката која се реализираше во Република Македонија и во странство опфаќа повеќе теми од падобранството како што се обука и скокови на гуртна-принудно и на слободно дејство, со падобран од типот „крило“ итн. Вежбите и скоковите ги реализираат во дневни и ноќни услови, а често пати се извежбуваат и скокови над вода, отворање на резерва по задача, скок во дадена зона итн.

Наставникот по падобранство во составот на полкот е цивилното лице Марјан Симоновски кој зад себе има нешто повеќе од 1.300 скокови и неколку титули како што се: „Jump Master“, главен инструктор по падобранство во АРМ, претседател на Падобранска испитна комисија во АРМ. Го замоливме Марјан Симоновски за потребите на овој напис да ни ги појасни чекорите како може припадник на специјалните единици да стане сертифициран падобранец според

Значењето на воените падобрански единици се согледува преку фактот дека секаде во светот овие единици најчесто се користени за заземање на клучни стратегиски цели кои можат да го сменат текот на војувањето. Користењето на третата димензија на војувањето, односно воздушниот простор овозможува единиците да се инфилтрираат и употребат на тешки и непристапни терени

Правилникот за изведување на падобрански скокови во АРМ. Тој ни објасни дека целата процедура започнува со приемот на припадникот во специјалните единици, по што следуваат ригорозни физички и лекарски проверки. Кандидатите кои ќе ги поминат овие проверки започнуваат со теоретскиот дел од наставата. На секоја етапа од теоретскиот дел следува тестирање. Следен чекор е практичната земска

обука каде се извежбуваат постапките при скок, практично пакување на падобран, доскоци итн. По завршувањето на земската обука следуваат падобрански скокови кои се реализираат во земјава или во странство. Сериозноста на пристапот кон овој вид обука се гледа во фактот дека припадниците на Полкот за специјални операции кои имаат завршено падобранска обука се проверуват годишно по неколку основи (теоретски и практично), а воедно со тоа не се остава простор за никакви грешки кога ќе дојде време за скок. Припадниците на Полкот за специјални операции кои го имаат падобранското звање во просек имаат од 50 до 200 скока. Без разлика на предизвиците кои ги носи времето пред нас Полкот за специјални операции продолжува со практикувањето на овој вид специјалистичка обука и унапредувањето на нивото на спремност.

Златко Блажески

Билатерална соработка

Во рамките на меѓународната соработка на ОРОРМ, значаен сегмент претставува и билатералната соработка со повеќе вакви организации на просторот на поранешна Југославија, како и пошироко на Балканот. Посебно е значајна ваквата соработка помеѓу ОРОРМ и Сојузот на словенечките офицери (ССО) која за првпат е воспоставена во 2000 година. Потврда на интензивираниот билатерален соработка помеѓу овие две асоцијации претставува и неодамнешната тридневна посета на раководството на Сојузот на словенечките офицери. Претседателот и генералниот секретар на ССО, пензионираниот генерал-мајор Алојз Штајнер и пензионираниот бригаден-генерал Мартин Југовец, разменија искуства со членовите на ИО на ОРОРМ за начинот и формите на организирање на нивните асоцијации, нивното место и улога во одбранбениот систем, содржините во обучувањето, соработката со МО и ГШ и други актуелни прашања. Во Скопје во придружба на претседателот на ОРОРМ проф.д-р Ѓорѓи Малковски, остварија работна средба со заменик началникот на ГШ на АРМ, генерал-мајор Мухамед Рацај при што беше договорено претставници на ОРОРМ во октомври да учествуваат на состанокот на ГАМИНГЕР-иницијативата што ќе се одржи во Прага, на кој ОРОРМ ќе го претстави своето место и улога во одбранбениот систем, како и предизвиците пред кои се наоѓа Р.Македонија со бегалската криза.

Обука во природа

Општинската организациона единица (ООЕ) на ОРОРМ Скопје, со која раководи резервниот мајор Никола Ѓуровски, неодамна реализира едnodневна обука во природа со 30-ина млади резервни офицери и подофицери. Според програмата, во Дебарскиот регион и регионот на Општина Ростуше-Маврово, тие ја посетија Трница и манстирскиот комплекс „Св. Јован Бигорски“, еден од најубавите во Македонија изграден во 19-от век. Во с.Гари, кое се наоѓа на 1.131 метри н.в. беше изведен кондиционен марш по течението на Гарска Река, на релацијата: локална хидроцентрала – Еленска Карпа во насока на изворот, во должина на 4 км. На највисоката точка над селото, учесниците на маршот извршија географска и топографска ориентација. Лазарополе, сместено во височините на планината Бистра, на н.в. 1.360 метри, во кое на почетокот на 20-от век живееле над 1.500 жители, претставуваше посебно доживување. Според програмата, беше посетена црквата „Св.Ѓорѓи“ од 19-от век. Спомен-паркот со спомен обележјата на загиналите во македонската епопеја во 1903 година и на загиналите борци во НОАВМ. Со користење на бусола и топографска карта, се одредуваше стојна точка, а претседателот на ОРОРМ, проф.д-р Ѓорѓи Малковски презентира куса информација за демографските карактеристики на Лазарополе во 20-от и 21-от век.

Повелба за збратимување

Од 7-9 јули, во Зрењанин, Р.Србија, претстојуваше делегација на ОРОРМ. Целта на оваа посета беше потпишувањето на Повелба за збратимување помеѓу ООЕ на ОРОРМ од Крива Паланка и Организацијата на резервните воени старешини на Зрењанин. На чинот на потпишувањето на Повелбата со која се трасира соработката на овие две општински организации од двете држави, присуствуваа претседателот на ОРОРМ, проф.д-р Ѓорѓи Малковски, претседателот на Сојузот на резервните воени старешини на Србија, пензионираниот полковник д-р Милојко Николиќ, заменик градоначалникот на Зрењанин Саша Сантовац и претставникот на гарнизонот на Војската на Србија во Зрењанин, мајор Раде Далевик. Во оваа свечена пригода, по потпишувањето на документот од страна на првите луѓе на двете организации (Влатко Митовски и Тања Дуловиќ), договорено е во 2018 година претставници на Организацијата на резервните воени старешини на Зрењанин да ја посетат ООЕ на ОРОРМ Крива Паланка.

Живко Трајановски

Во касарната „Алексо Демниевски - Бауман“ во Велес 53 војници доброволци од 32. класа на доброволно служење на воениот рок ја дадоа свечената заклетва. На свеченоста присуствуваа министерката за одбрана на Р. Македонија, Радмила Шекеринска, ЗНГШ на АРМ генерал-мајор Мухамед Рацај, како и други високи гости, роднини и пријатели.

„Вие сте идните бранители на Република Македонија и идни амбасадори на мирот во меѓународните операции. Со вашиот избор вие сега станавте не само дел од одбраната на нашата татковина, туку и почеток на иден професионален состав на Армијата“, им порача министерката за одбрана Радмила Шекеринска на 53-та војници – доброволци. Министерката рече дека покрај честа да се биде дел од

одбраната, отслужувањето на воениот рок ја отвора вратата за понатамошен професионален развој во воената струка. Таа истакна дека намерата е да се зголеми бројот на млади лица кои што ќе изберат доброволно да го служат воениот рок и кои ќе изберат кариера токму во АРМ. Министерката изрази задоволство што во редовите на војниците-доброволци има претставници од сите етнички заедници во Република Македонија, и припадници на машкиот и женскиот пол, бидејќи одбраната на татковината не разликува ниту пол, ниту етничка, ниту верска припадност. „Служењето на воениот рок во АРМ за кое доброволно се пријавивте, со сигурност ќе има големо влијание во вашиот понатамошен животен пат. Да се биде припадник на АРМ е доказ за вашата зрелост, која ќе ја потврдите со завршувањето на обуката со успех“, им посочи во своето обраќање ЗНГШ на АРМ, генерал-мајор Мухамед Рацај на војниците-доброволци.

К.И.

Македонски пилоти на црногорското небо

Република Македонија и Црна Гора, реализираа уште еден план на билатерална соработка и унапредувајќи го квалитетот на својот пилотски кадар значително ги подобрија своите одбранбени капацитети. Соработката на воен план уште еднаш, како и многу пати претходно се покажа како исклучително успешна и истата треба да продолжи и уште повеќе да се продлабочува во иднина

Како резултат на плодната македонско-црногорска соработка на воен план, во периодот од 15.08.2016 година до 15.05.2017 година, во Воено-Воздухопловната база „Голубовци“, успешно беше реализирана преобука и напредна обука (повисок степен на летачка обука) на лесен повеќенаменски хеликоптер од типот „Н-42/45 (SA341/342) – Газела“. Четири македонски пилоти (припадници на Сквадронот на борбени хеликоптери) од составот на македонското воено воздухопловство беа дел од таа обука. Оваа практика уште еднаш се покажа како доста успешна, со оглед на фактот дека периодот наназад повеќе македонски пилоти поминаа низ фаза на основна и напредна обука за летање на хеликоптер „Н-42/45 (SA341/342) – Газела“, како и КНЛ - Курс за наставници по летање.

Програмата за летачка обука, предложена од страна на Воздухопловството на Војската на Црна Гора а прифатено од страна на Воздухопловната бригада на АРМ, опфаќаше вкупен налет на хеликоптер „Н-42/45 (SA341/342) – Газела“ од 42 часа и 30 минути по пилот, поделен на два дела и тоа: 12 часа и 30 минути предвидени за преобука на тип (Type Rating) и 30 часа за напредна обука-повисок степен на летачка обука (Advanced Training). Притоа, акцентот на обуката беше ставен на: летање и запознавање со спецификите при летање над планински предели, слетување на висински точки, односно изведување на ВАСиП (Вонаеродромско слетување и полетување) на терени со надморска височина преку 1000м, 1500м и 2000м, летање над водени површини, вонредни постапки, односно имитација на откази со посебен акцент на имитација на отказ на мотор и слетување на хеликоптерот во режим на авторотација, како и формациско летање во пар дење и ноќе. Оваа активност беше толку успешно реализирана и поради несебичната поддршка од страна на пилотскиот и техничкиот персонал кој беше директно или индиректно вклучен во обуката, како теоретска така и практична. Најважно од сè е тоа што македонските пилоти се здобија со знаење кое во својата летачка кариера ќе можат да го применат на воздухопловот на кој во иднина ќе извршуваат летачки задачи.

Обуката, како и на секој друг воздухоплов, започна со реализација на теоретско-практичниот дел од обуката познат како

„Техничка училишница за хеликоптер „Н-42/45 (SA341/342) – Газела“ во времетраење од петнаесет работни денови и истата беше заокружена со полагање на теоретски испит. Потоа се премина на следната фаза која се нарекува „Применета теорија“ и која во својот состав вклучува три важни елементи кои подоцна ќе бидат применети во практичната обука во воздух, а тоа се: редовни и вонредни постапки за хеликоптер „Н-42/45 (SA341/342) – Газела“, техника на пилотирање и распоред на внимание на хеликоптер „Н-42/45 (SA341/342) – Газела“ и инструкција за користење на аеродромот „Голубовци“. Делот од „применета теорија“, сите кандидати го совладаа со одличен успех на особено задоволство на црногорските пилоти-наставници задолжени за реализација на обуката во воздух затоа што тоа претставуваше последен и исклучително важен предуслов

Обуката беше завршена со практичен испит во првата половина на мај 2017 година, а на свечена церемонија во кругот на воздухопловната база, на која присуствуваше и воена делегација од Министерството за одбрана на Република Македонија (нерезидентното воено аташе на Република Македонија во Црна Гора, полковник Донче Кузманов, командантот на Воздухопловната бригада полковник Роберт Малезански и командантот на Сквадронот на борбени хеликоптери, потполковник Игор Чкоров) беа доделени сертификати за успешно завршена преобука на тип и напредна обука (повисок степен на летачка обука) на лесен повеќенаменски хеликоптер од типот „Н-42/45 (SA341/342) – Газела“

за квалитетно започнување и завршување на летачката обука. Првиот летачки ден, со којшто, всушност, започна поинтересниот дел од нашиот престој во Црна Гора, се случи на 9 ноември 2016 година кога мешовити македонско-црногорски посади во улоги на пилот на обука и наставник, за првпат заедно полетаа со хеликоптерот „Н-42/45 (SA341/342) – Газела“, реализирајќи ја вежбата „Лебдење“. За навремена и успешна реализација на летачката обука на македонските пилоти, Воздухопловството на Војската на Црна Гора ги стави на располагање сите свои капацитети, персонални и технички. Обуката течеше без прекини а единствена пречка претставуваа метеоролошките услови, кои доколку беа под дозволените минимуми, согласно категоријата на стручна и борбена оспособеност на македонските пилоти, не им дозволуваа реализација на летачки задачи. На обуката се пристапи со ентузијазам, енергично и посветено. Подготовките за сите летачки задачи беа навремени и потполни, а дисциплината во летањето и добрата организација беа главни фактори поради кои безбедноста на луѓето и техниката во ниту еден дел од обуката не беа доведени во прашање.

Обуката беше завршена со практичен испит во првата половина на мај 2017 година, а на свечена церемонија во кругот на воздухопловната база, на која присуствуваше и воена делегација од Министерството за одбрана на Република Македонија (нерезидентното воено аташе на Република Македонија во Црна Гора, полковник Донче Кузманов, командантот на Воздухопловната бригада полковник Роберт Малезански и командантот на Сквадронот на борбени хеликоптери, потполковник Игор Чкоров) беа доделени сертификати за успешно завршена преобука на тип и напредна обука (повисок степен на летачка обука) на лесен повеќенаменски хеликоптер од типот „Н-42/45 (SA341/342) – Газела“. Вредни за споменување се и нелетачките активности реализирани за време на престојот во Црна Гора. Имено, во

периодот од 12.02 -20.02.2017 година, заедно со пилотите на Воздухопловството на Црна Гора, беше реализиран рекреативен одмор во ски центарот „Колашин 1450“. Истиот помина во незаборавно дружење, многу сонце и многу скијање. Покрај ова, беа посетени и доста туристички и културно-историски знаменитости на територијата на

Црна Гора. Република Македонија и Црна Гора, реализираа уште еден план на билатерална соработка и унапредувајќи го квалитетот на својот пилотски кадар значително ги подобрија своите одбранбени капацитети. Соработката на воен план уште еднаш како и многу пати претходно се покажа како исклучително успешна и истата треба да продолжи и уште повеќе да се продлабочува во иднина. Искрено се надеваме дека и овојпат ја претставиме нашата држава и нашата војска во најдобро светло. На нашите колеги од Воздухопловството на Војската на Црна Гора од срце им посакуваме пред сè многу здравје и многу летачки денови. Благодарение на нивната несебична поддршка ние во Република Македонија се вративме не само како подобри пилоти туку и како подобри луѓе. Ова навраќање на девет прекрасно поминати месеци ќе го завршам со изразување на голема благодарност до Министерството за одбрана на Република Македонија во името на целата група, за укажаната можност професионално да се надоградиме со цел што поуспешно извршување на секоја летачка задача што ќе ни биде дадена во иднина.

Душко Стевоски

Критичко и креативно мислење при донесување на воени одлуки

Секојдневно и на секое место сме опсипани со мноштво информации, особено денеска, во времето на експанзијата на информатичката технологија, што пројавува потреба од анализирање на сè што ни се претставува. Треба да се биде свесен за изградба на систем на вредности и верувања. Треба да се разбере дека нешто што е достапно, не значи и дека е точно или важно. Треба да се биде свесен дека задачата на некои луѓе или структури е да презентираат непотполни или неточни верзии на расположиви факти и информации за остварување на свои цели или идеи. Но, кога потчинетите се едуцирани и кога ги познаваат техниките на собирање на информации и критичкото размислување, ги имаат неопходните алатки за донесување на исправни одлуки врз основа на факти, а не на заблуди или пропаганда. Без оглед која должност

Способноста за критичко мислење е вештина која ги издвојува иноваторите од следбениците. Критичкото мислење ја намалува моќта на бескрупулозните и претенциозните и ги неутрализира моќта и влијанието на неодржливите аргументи. Таа вештина им помага на потчинетите да ја почувствуваат важноста на одлучувањето, бидејќи не ги примаат пасивно фактите кои им се презентираат, а така пристапувајќи имаат чувство на поголема контрола врз истите

се извршува, критичкото мислење е една од најважните вештини која треба да се научи. Едно од основните обележја на современото општество е хиперпродукцијата на информации, што наведува на потреба едукацискиот процес во прв план да не го става стекнувањето на знаења, туку развојот на различни интелектуални вештини и стратегии на учење, како и примена на наученото. Од таа причина, вештините на критичкото мислење се препознаваат како неизоставни „интелектуални алатки“ за постигнување на подобар успех на професионален план. Дилемата: знаење или вештина, денеска веќе не се поставува. Помеѓу усвојувањето на знаења и развојот на способности и вештини постои меѓузависност и тие образовни цели суштински се преплетени. Критичкото мислење тешко се дефинира со една реченица. Популарно кажано, развивањето на

Еден од начините да се објасни што претставува критичкото мислење е ѝ прво да се објасни што тоа не е. Да се мисли критички не значи да се мисли исклучиво негативно со предиспозиција да се пронајде грешка или мана. Наместо тоа, критичкото мислење треба да биде процес на неутрално и непристрасно размислување, ослободено од сите облици на догми за да може правилно да се провери одредено тврдење или мислење. Без разлика дали тврдењето е нечие или наше сопствено

критичкото мислење може да се нарече „како подобро да се користи сопствениот ум“. Со поттикнување на критичкото мислење се поместува фокусот од стекнување на знаења со усвојување на маса чинители, на освестување на когнитивните процеси во текот на учењето, што значи совладување на различни когнитивни вештини, усвојување на стратегија на мислење, вреднување на сопствени и туѓи мисли, чувствување на задоволство при решавање на проблеми и примена на знаења. Критичкото мислење најдобро се поттикнува во ситуации во кои се поставува барање за решавање на проблем, или задача, донесување на различни одлуки, вреднување на тие одлуки, проценување на нивната адекватност во однос на контекстот, проценка на нивната далекусежност, употребливост, последици. Со тоа подобро се разбираат новите

информации затоа што им се одредува контекст и не остануваат изолирани. Информациите се поврзуваат со постоечкото знаење, се утврдува нивниот меѓусебен однос, се преиспитува нивната применливост и суштина во контекст на потребата за решавање на проблемот и аргументирање на сознанијата. При аргументирањето се прави разлика за важното од неважното, за точното од неточното, се согледуваат последиците, се изнесуваат што повеќе идеи, активно се слушаат другите, се согледува туѓото гледиште на проблемот, при што аргументите се вреднуваат, поврзуваат, докажуваат, се предизвикуваат прашања, се даваат можни решенија на проблемот, се искажува сомнеж, се пронаоѓа причината, се донесуваат заклучоци или класификации. Сето тоа го поттикнува критичкото мислење кај потчинетите. Меѓутоа, не е доволно да се наметне проблем или постави одредена задача и да се очекува критичкото мислење да се појави само од себе. Претпоставениот е тој кој со охрабрување и почитување на иницијативата, самостојноста, оригиналноста, љубопитноста, преку дебати и изнесување на сомнежи, овозможува слобода на изнесување на мислењето со поставување на што повеќе различни прашања. Негова одговорност е и водењето сметка потчинетите да не паднат во стапица, односно наместо критички да размислуваат, да почнат со искажување на критики и критизираат, да изнесуваат неосновани аргументи, да создаваат уверување дека можат критички да мислат без знаење, или да имаат потреба на други да им го наметнат своето сопствено мислење.

Критичното мислење при донесување воени одлуки

Внесување на елементи на критичко мислење не исклучува други облици на работа со потчинетите во штабот. Тоа

може да се вгради во реализација на содржини во сите чекори на донесување на воена одлука, при индивидуална работа, или при работа во штаб. Потчинетите брзо и лесно ги воочуваат предностите на критичкото мислење како автономно, евалуативно мислење, чувствително на контекстот на добиената задача, секако ако за тоа им се обезбедат услови тоа да го искажат. Активностите и техниките кои го потстрекнуваат критичкото мислење се бројни. Некои од нив се: анализа на противречностите, аргументирање за и против, прифаќање и отфрлање на аргументи, варирање на можните одговори, барање на прашања за дадените одговори, воочување на сличности, воочување на разлики, „вител на идеи“, набројување на спротивности, предвидување на последици, тестирање

(проверка) на можните решенија, поставување на прашања и уште многу други. Поставувањето на прашања е клучна активност во секоја техника и е одличен показател на критичкото мислење. Во некои случаи прашањата можат да бидат поважни од одговорот. Критичкото мислење не треба да се врзува само за теми, проблеми или задачи кои имаат повеќе решенија и бараат креативност и оригиналност. Напротив, критичкото размислување е употребливо и за решавање на проблеми каде постои само едно точно решение, но до него се доаѓа со користење и на креативното размислување. Основните предности на критичкото мислење се отпорност на прерани заклучоци, ставови и судови, мудро користење на знаењата кои се поседуваат, лесно прифаќање

на нови информации, отвореност за промени, искажување на иницијатива, поуспешно решавање на проблемите и поголем степен на самодовреба во искажување на сопствените мисли и чувства. Со поттикнувањето на критичкото мислење кај потчинетите се поставуваат темели на здрава критичност, автономност и рационално размислување, кои се многу важни и потребни при соочување со различни предизвици во животот и воената професија.

Критичкото мислење како начин на дистанцирање од сопствените предрасуди и убедувања

Критичкото мислење може и треба да се користи во сите можни ситуации кои подразбираат обработка на информации, решавање на проблеми, донесување на одлуки, учење. Тоа овозможува дистанцирање од сопствените убедувања и предрасуди за да се дојде до добро засновани и логички заклучоци за тоа во што да се верува и што да се прави. Се заснова на рационални аргументи и на критериуми, се корегира самото себе и е чувствително во однос на суштината на добиената задача или наметнатиот проблем.

Овој концепт опфаќа сè, од индивидуално, социјално, културно, па до контекст кој е одреден во областа чиј дел е даден предмет на размислување. Уште една важна карактеристика на критичкото мислење е неговата заснованост на проценување, вреднување според логички и контекстуални критериуми. Не е претерано ако се каже дека времето во кое живееме е „доба на информации“. Заради хипердинамичноста на промените и „владеења со информациите“, посебно се акцентираат вештините и стратегиите на селекција, евалуација и користење на информациите. Инфлацијата на информации и различни видови на манипулации како социјализациски императив на спознавањето на светот и следењето на случувањата, наметнуваат негување на здрава критичност, автономност и рационално размислување.

Концептуализацијата на критичкото мислење при донесување на воени одлуки претставува, несомнено, сериозен и тежок процес. Во одредувањето на методолошкиот пристап не може да се избегнат комплексните теориски анализи и сериозните противречности. Привидно парадоксално, но зададениот проблем станува се помалку јасен, наметнува крупни прашања при што се продуцираат сè повеќе двоумења. Донесувањето на воена одлука преку критичкото мислење наметнува пристап на проблемско поставување на задачата, што дефинира

идентификување на точките на слагање (совпаѓање и сличности) во постојните концепции, како и битни разлики, нивното потекло, длабочина и степен на (не)помирливост. Таквиот пристап подразбира поставување на следните прашања:

1. Кои се главните теориски контроверзи во концептуализацијата на задачата?
2. Како во поглед на секоја од нив е поделено мислењето во штабот – дали тоа се навистина непомирливи концепции кои не можат да се усогласат или е можен некој компромис и нивна интеграција?

3. Кои се практичните импликации на тие контроверзи или несогласувања? Поврзувањето на теоријата на критичкото мислење и концептуализацијата на задачата е многу важен процес. Тоа е неопходен чекор за прецизно дефинирање на посакуваната цел која е фундаментална за крајниот исход на решението на проблемот. Мора да се знае кои интелектуални стандарди, способности и вештини, ставови и вредности ги гледаме како социјализациски образец на профил на старешина за 21. век. Вештините како што се изведување на точни и

Многу погрешни одлуки можат да бидат донесени како последица на недостиг на искуство и критичко мислење, односно неможноста критички да се размислува, што може да има далекусежни несакани последици. Секој претпоставен е во позиција да ги подучува потчинетите како да собираат информации, како да ги проценуваат, а потоа самостојно да извечат заклучоци. Заради тоа што критичкото мислење е толку важно, секој претпоставен е едукатор и воспитувач должен да го развива критичкото мислење кај своите потчинети

основани заклучоци или анализирање и вреднување на аргументите, несомнено се вградени во секој вид на практикување на критичкото мислење. Способностите и вештините на критичкото мислење на различни предметни области во процесот на донесување на воена одлука, што подразбира добро познавање на дадената област за практикување на критичкото мислење. Извесно е дека критичкото мислење има и генерална и предметна специфична компонента, односно дека треба да постојат општи способности и вештини за критичко мислење, но начинот на кој тие ќе се манифестираат зависи од природата на знаења и начинот на размислувањето за дадената предметна област. Сериозна импликација за начинот на кој се сфаќа улогата на потребното предметно знаење при критичкото мислење е проблемот на односот меѓу две цели: усвојување на знаење и поттикнување на развојот на различни способности и вештини кај старешините. Модерните образовни концепции инсистираат на тоа дека учењето не е просто пренесување на знаења, туку активна конструкција на знаења која подразбира непосредна вклученост на старешините во решавање на поставениот проблем и ангажирање на интелектуалните вештини. Критичкото мислење подразбира свест за сопствениот процес на размислување, сознание и заклучување. Тоа се однесува и за мотивите и емоциите кои се интегрален дел од мислењето, но таа „лична нота“ во овој тип на мислење мора да се држи под контрола.

генерал-мајор д-р Мухамет Рацај
д-р Жанет Ристоска
(Продолжува....)

„Saber Guardian 2017“

Уште еден успех на припадниците на АРМ

Во текот на 25 години од своето постоење Армијата на Република Македонија се стекна со значително искуство во учество на многу меѓународни вежби, кои во сите случаи се оценети како беспрекорно успешни. Сите квалификации кои доаѓаат од релевантните авторитети ја прават АРМ рамноправен партнер, координатор, организатор, многу често и најрепрезентативен гостин на сите тие армиско- партнерски вежбовни потфати, кои неминовно нè водат во НАТО

Saber Guardian 2017“ претставува мултинационално компјутерски асистирана операција, која се третира и преку командното место и преку ангажманите на терен. Истата ја предводеше Армијата на САД во Европа- United States Army Europe, како дел од заедничката програма за вежбање – USEUCOM. Вкупно 22 партнерски армии и околу 25.000 припадници, меѓу кои и припадници на АРМ, земаа учество на оваа комплексна вежбовна активност, притоа постигнувајќи ги предвидените цели, синхронизирајќи ги заедничките активности кои ги презентираа. На вежбата се демонстрираше подготвеност за употреба на кредитбилна колективна одбрана што вклучува компјутерски поддржани вежби, теренска обука и вежби со боеви гаѓања. АРМ на оваа реформирана вежба ја претставуваа припадници на Баталјонот на воената полиција, припадници на Инженерскиот баталјон, припадници на Баталјонот за специјални намени, како и

Во периодот од 7- 21 јули 2017 година, припадници на различни единици од структурата на АРМ, учествуваа на бројни вежбовни активности во рамките на големата мултинационална вежба „Saber Guardian“, која се одржа на воените полигони во Р. Романија, во Р. Бугарија и во Р. Унгарија

припадници на Балканските медицински наменски сили. Секој од овие припадници на различни единици беа ангажирани во својата зона на интереси и вежбовни ангажмани, на различни полигони во различни држави. На свеченото испраќање на припадниците на АРМ кои учествуваат на „Saber Guardian 2017“, министерката за одбрана Радмила Шекеринска им посака на сите наши претставници добро здравје и среќа, притоа нагласувајќи дека од нив очекува одлични резултати и дека во суштина тие активности се најдобриот пат по кој можеме да ја движиме Р. Македонија кон конечно членство во НАТО.

Според информациите коишто ги добивавме како редакција од текот на самата вежба која симултано се случуваше во Романија, во Бугарија и во Унгарија, припадниците на нашите сили перфектно си ги извршиле своите вежбовни ангажмани. Припадниците на Полкот за специјални операции заедно со своите колеги специјалци од Унгарија и САД, имаа врвна презентација на инфилтрација, десантни акции и извлекување од воена зона. Воените полицајци своите професионални капацитет го насочија кон демонстрирање и изведување на контролните точки и обезбедување на правци при премин на конвоји преку понтонски мостови, како и директна комуникација со месно население. Нашите инженерци и инженерците од Вториот сквадрон на Армијата на САД изведуваа активности околу изработка на платформи за влез и излез на понтонски мост. Исто така, припадници на Балканските медицински сили беа ангажирани околу Тактичкиот оперативен центар, конкретно во делот – ќелија за координација и евакуација на пациенти.

На Денот за високи гости кој се одржа во Чинку – Романија, присуствуваше и министерката за одбрана на Република Македонија, Радмила Шекеринска. Таа во своето обраќање потенцираше дека е ова голем ден за АРМ, дека тука е

демонстрирано непоколебливо партнерство од наша страна и дека Р. Македонија комплетно заслужува политика на „отворени врати“ од страна на НАТО. Таа истакна дека Р. Македонија ќе остане посветена на регионалниот мир и дека капацитетите на АРМ ќе се осовременуваат во согласност со финансиските политики кои мора да го следат тој армиски тренд. „Ние ќе направиме сè нашата држава да стане земја-членка на НАТО“, заклучи министерката Шекеринска во своето обраќање при нејзината посета на вежбата „Saber Guardian17“ на денот за ВИП гости.

Црноморскиот регион е стратегиски една од најважните европски региони каде што неминовноста од компактност, синхронизираност и тимски настап е пресудна во креирањето на воени вежбовни активности. Ако само потенцираме дека и формално со оваа вежба раководеше Армијата на САД, тогаш коректно е да кажеме дека блискоста во релацијата помеѓу овие две армии и заедништвото во реализацијата на вежбите, говори за една силна меѓународна фаза на АРМ, која во крајна линија мора да резултира со членство во НАТО.

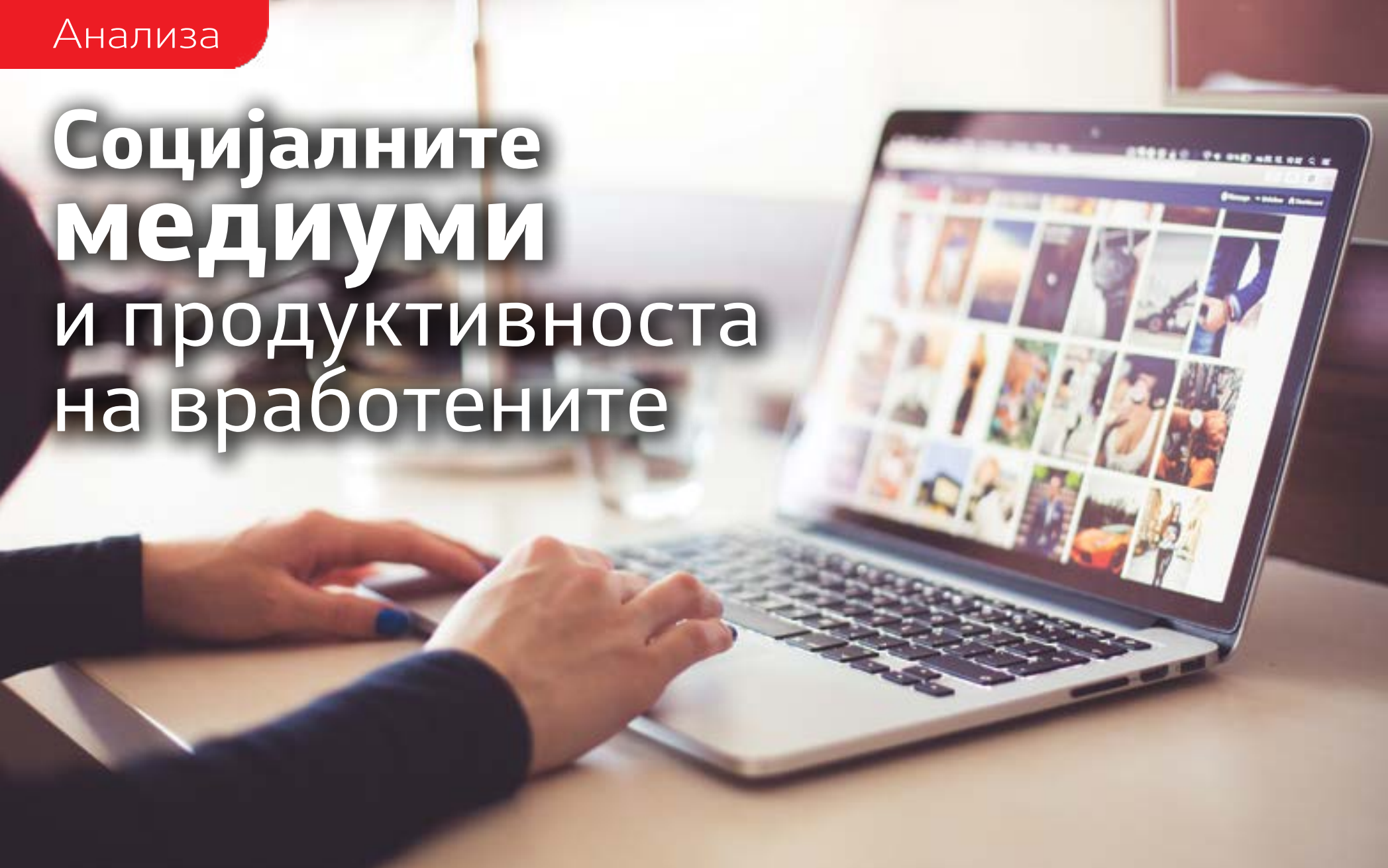
Тоа е во суштина и поентата на сиве овие процеси, во кои нашата армија навистина стратегиски резонира и претставува релевантен играч на континенталната безбедносна карта која ја третира НАТО преку сите негови форми и механизми. „Saber Guardian17“ е силен континуитет на сите заложби, а наредната фаза која следува е „Dragoon Guardian17“, исто така голема мултинационална вежба која ќе започне кон крајот на јули и ќе трае во првата декада од август на нашиот армиски полигон „Криволак“, и која треба да биде и официјално еден вид круна на сите активности кои како мала но силна армија, беспрекорно ги извршуваме како дел од нашата евроатлантска агенда.

Митко Василевски

„SABER GUARDIAN 2017“

Социјалните медиуми и продуктивноста на вработените

Резултатите од истражувањето на „PEW Research center“, покажуваат дека во најголем процент вработените ги користат социјалните мрежи како еден вид ментална пауза од работниот процес, додека на делба на последното место е користењето на овие мрежи за информации поврзани со работењето, во и вон работната околина. Истото истражување покажува дека вработените во возрастната група 18-29 години во многу поголема мера ги користат социјалните мрежи за пронаоѓање на информации поврзани со работата или своите колеги од оние кои се во возрастните групи 30-49 и 50-64 години. Имено, 23% од првата возрастна група пронашла информации на социјалните мрежи што позитивно влијаела на мислењето кон одреден колега, додека процентот кај втората возрастна група изнесува 12%, а кај третата 9%. Истражувањето дава квантитативни информации и во однос на тоа колкав дел од компаниите имаат утврдени политики за употреба

Пристапот до социјални мрежи во рамки на работното време од работното место е прашање кое е актуелно во секоја организација, без исклучок. Позитивната перспектива на пристапот кон овие мрежи е дека тие ќе ја зголемат продуктивноста на вработените преку развој на конекции со колеги, а ќе имаат и полесен пристап до ресурси на глобално ниво. Негативната страна, пак, е дека вработените овој пристап до мрежите ќе го користат за забава, или пак, за вклучување во дискусии кои лошо ќе се одразат на организацијата

на социјалните мрежи на работното место – 51% [поседуваат правилници], односно 49% [не поседуваат правилници]. Доколку навлеземе подлабоко во податоците, ќе утврдиме дека вработените во организациите кои имаат таков тип на правилници, односно воспоставена политика во однос на употребата на социјалните мрежи, во помал процент ги користат овие мрежи за лични потреби, како правење на ментална пауза од работата. Интересно е што со 19% од вработените во организациите кои се предмет на истражувањето, „Facebook“ е на првото место од социјалните мрежи кои се користат како алатка за информирање поврзано со работата, по што следи „LinkedIn“ со 14% и „Twitter“ со 3%. Една студија на Универзитетот во Мелбурн, Австралија од 2013 година, покажува интересни информации поврзани со концентрацијата на работно место, која е во директна корелација со продуктивноста на вработеното лице. Имено, резултатот на ова истражување спроведено на 300 работници

покажува дека „ослободувањето на мозокот“ во работно време, доведува до зголемување на концентрацијата за работните обврски. Имено, 70% од испитаниците потврдиле дека во работно време пристапиле кон социјалните мрежи за лична сатисфакција или потреба. Кај оние кои биле присутни на социјалните мрежи помалку од 20% од вкупното работно време, продуктивноста во однос на работните задачи им е зголемена за 9%. Користењето на дел од работното време за социјалните мрежи едноставно го отргнува вниманието на вработените од задачите кои им создаваат стрес, нелагодност, притисок на работното место. Вработените во тој период се фокусираат на оние нешта кои им го исполнуваат животот. Тоа, пак, создава задоволство и помага во изнаоѓањето на свежи идеи и нови перспективи за секој проблем, што, се рефлектира во зголемувањето на продуктивноста. Кога станува збор за организациската продуктивност, **воспоставувањето на свое препознатливо присуство**

на социјалните мрежи дава една поинаква перспектива на користењето на социјалните мрежи од страна на вработените. Факт е дека традиционалните маркетинг алатки имаат помала ефикасност во однос на утврдувањето на преференциите на пазарот и на потенцијалните купувачи. Можеби најдобар начин да се разбере пазарот кој треба да се освои се социјалните мрежи. А, за нивно правилно користење потребно е да поседувате човечки потенцијал подготвен да одговори на побарувањата на овие мрежи. Имено, пристапот до социјалните мрежи во работното време, не значи само пристап до личните профили, туку и до организациските профили. Тоа значи дека наместо едно лице да врши т.н. мониторинг на социјалните мрежи вие потенцијално ги имате сите вработени кои можат во секое време да алармираат доколку нешто негативно се случува на соодветната страница или профил. Дополнително, тие еволуираат и во една цела армија на добро обучени лица кои ги следат новите трендови, новите правци на развој во соодветната област, со што вие добивате и еден

Кога станува збор за продуктивноста на работното место, досега многу малку менаџери размислувале дека „дел од равенката“ можат да бидат и социјалните мрежи. Иновативниот пристап кон нив, па дури и контраинтуитивното размислување има потенцијал навистина да влијае на подобрување на продуктивноста на работното место, и тоа е факт кој се докажува и емпириски

одличен аналитички тим. Во таа насока се движи и **истражувањето на конкуренцијата**. Учењето на останатите играчи на пазарот кои имаат исти или слични производи/услуги, односно иста или слична дејност или индустрија, може да биде начин на унапредување на продуктивноста, особено преку социјалните мрежи. Ова во најголема мера се однесува на вработените кои се релативно нови во организацијата. Познавањето на конкуренцијата е витално за развојот на секој вработен, а пристапот до социјалните медиуми е најдобар начин за овие информации да бидат најлесно и најефикасно достапни. Зголемувањето на продуктивноста на вработените преку истражувањето на конкуренцијата има повеќе предности. Имено, на страницата на мрежата на конкурентната организација може да се види каков тип на информации се најбарани, најинтересни и предизвикуваат најголем интерес. Секако тоа се реализира преку согледување на бројот на кликувања на копчето „ми се допаѓа“, односно бројот на коментари или споделувања. Може да се отиде и чекор напред и да

се анализира времето на прикачување на информациите, во корелација со демографијата која сакаме да ја анимираме. Продуктивноста се зголемува и преку моќта за влијание врз другите луѓе – појава која е резултат на секоја комуникација, особено комуникацијата која е брза, интерактивна, сеопфатна.

Дисеминацијата на информации е исто така област преку која продуктивноста расте, токму користејќи ги социјалните мрежи. Тоа особено се однесува на организациите чија ефикасност зависи од тоа колку брзо и колку поефективно се пренесува одредена клучна информација до потребната публика. Несомнен пример за тоа е Министерството за надворешни работи, кое користејќи ги социјалните мрежи може да ја зголеми продуктивноста на своите вработени во информирање на граѓаните на Р. Македонија кои се надвор од земјата, за потенцијална опасност во нивната географска област. Истото може да се каже и за активностите на АРМ, особено при помош во случаи на големи катастрофи и природни непогоди, како оние кои го зафатија скопскиот регион минатата година. Организациите посветени на кризниот менаџмент со секоја информација на социјалните мрежи „де факто“ ја зголемуваат севкупната продуктивност. Анализирајќи ги начините за зголемување на продуктивноста преку користењето на социјалните мрежи во работниот однос, не смее да се заборави дека лојалноста на вработените и нивната посветеност е можеби најдобриот начин да се има продуктивни вработени. И тука не станува збор единствено за можностите кои ги набројавме претходно, туку и препознавањето на достигнувањата на вработените преку соодветна организациска социјална мрежа. На тој начин се одржува мотивацијата на вработениот кој покажал одлични резултати, а воедно и се мотивираат останатите да го зголемат својот придонес.

Користењето на социјалните мрежи во процесот на мерење на изведбата и организациски „360 степени фидбек“

Дел од продуктивноста на вработените, како и мотивираноста кон реализација на организациските цели, мисија и визија е секако процесот на мерење на изведбата на секој вработен. Мерењето на изведбата отсекогаш била дел од работниот процес – единственото нешто во што таа се разликувала е начинот на реализација. Имено, во втората половина на минатиот век мерењето на изведбата се вршело помеѓу вработениот и претпоставениот, лице-в-лице, на засебен состанок. Тоа подоцна се трансформира во т.н. „on-line“ состанок, а во поново време [т.е. на почетокот на новиот милениум] и во сеопфатно мерење на изведбата од страна на сите „стеикхолдери“, односно „360 степени фидбек“. Организацискиот менаџмент полeka, но сигурно ја разбира новата генерација на вработени чиј свет е свет на инстантно откривање и споделување на информации, односно свет на континуирана комуникација и соработка. За нив, едногодишниот и полугодишниот процес на мерење на изведбата е во најмала рака стран и необјективен. Токму тука на помош доаѓаат социјалните мрежи. Креирањето на социјални мрежи фокусирани кон мерењето на изведбата на вработните е еден револуционерен начин за добивање фидбек за одработените задачи, и тоа на начин на кој овие вработени го разбираат – **интерактивно, навремено и фокусирано**. Со помош на алатките на социјалните мрежи посветени на човечките ресурси, како производ

кој сè повеќе се нуди на пазарот [пр. Компанијата „Small Improvements“], помеѓу вработениот, неговиот претпоставен и останатите стеикхолдери постои **константна повратна спrega**. Можеме да направиме и чекор напред, односно во равенката да ги вклучиме и целите. Едноставно во време на брзо менување на општествената и пазарната реалност, годишните или полугодишните цели може многу брзо да се променат. Од аспект на социјалните мрежи, нивното користење во брзината на проток на информации до индивидуата или тимот е незаменливо. Резултатот е едноставен – вработени кои се целосно информирани, вработени кои постојано добиваат инструкции за подобрување на својата изведба на работното место, вработени кои постојано и директно се вклучени во процесот за оценување, што ги прави уште помотивирани, пофокусирани и поодговорни. Социјалните мрежи се одлична можност и за унапредување на ефикасноста на подучувањето, кое може многу лесно да се земе и како еден од клучните елементи на мерењето на изведбата. Овој процес на помош при совладување на работните побарувања, преку користењето на иновативните алатки не мора да биде праволиниски [помеѓу ново-вработениот и неговиот ментор], туку во него можат да се вклучат и колегите на исто рамниште, потчинетите, останатите „стеикхолдери“ и сл. Како пример за преминување кон овој начин на мерење на изведбата преку социјална мрежа за менаџирање на човечки ресурси се новите и иновативни компании како „Facebook“, „Spotify“, „LinkedIn“. Но, што би се случило доколку т.н. „Кутии за искреност“ како

Социјалните мрежи се одлична можност и за унапредување на ефикасноста на подучувањето, кое може многу лесно да се земе и како еден од клучните елементи на мерењето на изведбата. Овој процес на помош при совладување на работните побарувања, преку користењето на иновативните алатки не мора да биде праволиниски [помеѓу ново-вработениот и неговиот ментор], туку во него можат да се вклучат и колегите на исто рамниште, потчинетите, останатите „стеикхолдери“ и сл.

што се наречени социјалните мрежи за мерење на изведбата на поединците, се аплицираат на ниво на организации како засебни ентитети? Тоа „де факто“ е воведување на „360 степени фидбек“ за целокупната организација, односно во фидбекот не се вклучени само клиентите и оние кои се потенцијални клиенти, туку сите стеикхолдери – добавувачите, логистичарите, трговските соработници, активистите, синдикатот, вработените, граѓанското општество и невладиниот сектор. Тоа всушност кажува дека од т.н. „систем на сатисфакција и искуство на клиентите“, вниманието се поместува на т.н. „360 степени систем за фидбек од стеикхолдери“.

Што можеме да заклучиме?

Воведувањето на новите технологии и алатки во менаџментот на организациите е клуч за нивен долгорочен континуиран успех. Системот на врзани садови во унапредувањето на ефективноста во работењето непосредно ги поврзува информираноста, продуктивноста (ефективноста) и мерењето

на изведбата [со вклучување на процесот на фидбек кон вработените]. Едноставно, системот функционира единствено доколку сите негови елементи се развиваат подеднакво и во насока на имплементација на новите алатки, меѓу кои се и социјалните мрежи. Преку издвоени критериуми и примери од реалниот свет укажано беше на потребата од не само употреба на социјалните мрежи во процесот на десиминација на информациите во организациите, туку и нормативно дефинирање на овој процес. Имајќи ги предвид карактеристиките на овие мрежи, јасно се прикажа дека нивното користење во работниот процес значајно може да влијае на унапредување на продуктивноста, дали во однос на прикажаните вештини и мотивираноста на поединецот, или во однос на побрзото и поефикасното достигнување на организациските цели, мисија и визија. Дополнително, како еден од најзначајните елементи на високата мотивираност е и начинот на мерењето на изведбата и начинот на спроведување на севкупниот процес на оценување, за кој се претпочита моделот „360 степени фидбек“ како

процес кој се смета за најреалистичен. Прашањето кое се поставува е дали овој процес може уште повеќе да се поедностави и уште повеќе да се стави во функција на подобрување на изведбата на секој поединец во неговата/ нејзината работна средина, што би требало да биде и главна цел. Одговорот е секако, да. Користејќи ги овие нови можности на социјалните мрежи, секој вработен во реално време може да добива мислења и предлози за својот придонес кон достигнувањето на повисоките организациски цели. Во Република Македонија, анализата на институциите од безбедносно-одбранбениот сектор покажува дека постои простор за сериозно подобрување. Имено, покрај тоа што социјалните мрежи не се непознати за овие институции, тие во основа не се стриктно интерно наменети или достапни, ниту се алатка која менаџментот во институциите ја користи за подобра информираност на своите вработени или за мерење и подобрување на нивната изведба на работното место. Препораките за развој на ова поле одат во насока на унапредување на знаењата и вештините во областа на менаџментот и во областа на мерењето на изведбата на вработените, но и во областа на материјално-техничката екипираност и познавањата во областа на информатичките технологии. Секако, неминовно се привлекува и прашањето на соодветното пополнување на потребите од човечки капитал и целосно искористување на нивните капацитети, знаења, вештини и способности.

м-р Симеон Трајковски
Иван Петрушевски

Етика на употреба на воени роботи

Отсекогаш во војните се тежнело да се направи поголем јаз меѓу војникот и опасноста по неговиот живот. Затоа се развивале оружјата да може да дејствуваат од далеку, од копа, стрели и катапулти, сè до денешните паметни проектили и беспилотни летала - дронови. Визионерите замислуваат наместо војници, на боиштето во иднина да се борат автономни роботи. Модерните војски сè повеќе се заинтересирани за набавка на последната технологија бидејќи покрај безбедноста за војникот, машините можат да донесат одлука илјадници пати побрзо од човекот. Денес постојат неколку оружја кои можат да дејствуваат автономно, како на пример крстосувачките

Комплексноста на денешната безбедносна средина произлегува од тоа што после распадот на СССР, Русија од светска сила стана регионална, додека САД со европските држави како партнери, останаа да бидат единствена глобална сила. Со тоа се наруши „Нешовиот еквilibrium“, или безбедносна рамнотежа во глобалното војувалиште. Новите закани се производ на оваа нерамнотежа бидејќи никој во целост не може да ја знае стратегијата на сите актери, прво, затоа што ги има премногу, и второ затоа што знаат да се менуваат преку ноќ

проектили кои се однапред програмирани да ја најдат целта. Додека војските на западните демократии сè повеќе стануваат зависни од технологијата, источните култури иако ги користат нејзините предности, сè уште се потпираат на традиционалната филозофија на војување. Истокот е инертен, трпелив и концептуално тежнее кон едноставност и импровизација. Додека Западот вложува милијарди долари и евра за истражување на нови технологии за да стекне предност, Истокот го одбира поедноставниот и поефтиниот пат: чека, учи и се прилагодува на новитетите кои на крај секако ќе дојдат и до нивни раце. На пример, известувањата од боиштата во Сирија и во Ирак покажуваат дека

терористите масовно почнаа да користат едноставни, комерцијално достапни дронови за набљудување и извидување. Додека на некој на Запад му требало време тоа да го смисли, проектира и произведе, терористот го купува како готов производ, и тоа преку компјутер со интернет, исто така продукт на Западот. За време на Студената војна САД и СССР располагаа со огромно количество на нуклеарно оружје, доволно не само да возвратат еден на друг туку и да лансираат одмазнички втор напад. Оваа стратегија била наречена „Сигурно заемно уништување“. Во теоријата на игри ваквата состојба се нарекува „Нешов еквilibrium“, или состојба кога противниците се сигурни ја знаат стратегијата еден на друг и никој не може да профи-

Модерните војски сè повеќе се заинтересирани за набавка на последната технологија бидејќи покрај безбедноста за војникот, машините можат да донесат одлука илјадници пати побрзо од човекот. Денес постојат неколку оружја кои можат да дејствуваат автономно, како на пример крстосувачките проектили кои се однапред програмирани да ја најдат целта

наа да бидат единствена глобална сила. Со тоа се наруши Нешовиот еквilibrium, или безбедносна рамнотежа во глобалното војувалиште. Новите закани се производ на оваа нерамнотежа бидејќи никој во целост не може да ја знае стратегијата на сите актери, прво затоа што ги има премногу, и второ затоа што знаат да се менуваат преку ноќ. Во рамки на оваа парадигма, посебно значајно место имаат технолошките достигнувања во последните 25 години бидејќи влијаат врз војната и војувањето. Тоа што е различно од периодот во Студената војна, е што технологијата стана лесно достапна секому и не им дава предност само на изолиран број актери. Од друга страна, технологијата е скапа и ги цеди ресурсите на државите кои бараат спас во технолошката предност. По-

тира ако дејствува еднострано. Двајца идентично силни противници мора да се воздржат од употреба на сила, бидејќи согласно капацитетите на противникот, знаат дека ги чека целосно уништување. Иако за време на Студената војна континуирано се одржуваше паранојата дека светот е на работ на Трета светска војна, од денешен аспект може да се каже дека тоа биле поедноставни времиња. Токму стравот од сигурно заемно уништување ги одвратила суперсилите да не дејствуваат. Комплексноста на денешната безбедносна средина произлегува од тоа што после распадот на СССР, Русија од светска сила стана регионална, додека САД со европските држави како партнери, оста-

ради ова постои став дека ако во идните вооружени конфликти доминира нерегуларното војување, тогаш напредната технологија не значи гаранција за успех. Воените организации сакајќи да го поедностават војувањето всушност го усложнуваат целиот систем. Колку е еден систем посложен, потребни се повеќе пари и време за да се одржува и поправа. Новите технологии имаат нови побарувања, и прават технолошки напредните војски да бидат логистички позависни од технолошки напредните војски. Спротивно на ова е аргументот, обично на западните стратегии, дека иако технологијата не е вистинското решение во противобунтовничка војна, тоа не значи дека нема да биде важна во идното војување. Како

доказ секогаш се истакнува практичноста од употребата на технологијата во Авганистан и Ирак во последните 15 години или конкретно трендот на употреба на роботи во војна. Во 2008 година, во Ирак биле употребени околу 12.000 роботи од различна намена.

Се разбира, чинењето на работи и безпилотни летала не е проблем за западните воени буџети. Напротив, пресметките покажуваат дека е многу поекономично да се убие терорист со употреба на робот (околу 5000 долари). Но дилемата на Западот околу зголемената употреба на работи е легитимноста на т.н. автономни работи од типот на „терминатор“. Што кога ќе се исклучи целосно човечкиот фактор од системот? Тогаш одговорноста во случај на колатерална штета, несакано убивање на цивили или сопствени сили би се сметало за софтверска греш-

ка. Доколку автономните работи теоретски би биле програмирани да почитуваат однапред одредени правила на војување, сепак ќе мора човечкиот фактор да остане вклучен во процесот на одлучување во одредени ситуации. Ако програмот содржи листа на критериуми за да се одреди соодветна мета, и роботот детектира цивили, ќе биде потребна дозвола за дејствување. Сè додека постои човечки фактор во системот со повратна спрега, може да се гарантира некаква одговорност во случај на грешка. Сега за сега, секое активирање на автономен робот да дејствува без човечки надзор остава проблем за правниците: дали е легитимно никој да не биде одговорен при употреба на смртоносна сила? Главно постојат два вида воени работи, мобилни на далечинско управување и автономни работи. Нивната употреба за

воени потреби е различна и варира од транспорт, пребарување и спасување па сè до употреба на смртоносна сила во нападни дејствија. Многу од овие системи се во употреба, а уште повеќе се во фаза на развој. Причината за ова е цената на човечкиот живот не само во морална туку и во буквална смисла. Секој загинат војник чини пари, потрошени во неговата обука и опрема. Затоа посебно голема примена имаат роботи на далечинско управување за проверка, разминување или активирање на импровизирани експлозивни направи. Во идна употреба на автономни интелигентни работи за воени потреби, ќе бидат неопходни принципи и механизми кои ќе ја дефинираат моралната одговорност. Автономен робот кој би се употребил да дејствува со смртоносна сила најверојатно ќе мора да има капацитет за учење, но и тогаш е прашање дали треба да му се делегира морална одговорност.

Главно постојат два вида воени работи, мобилни на далечинско управување и автономни работи. Нивната употреба за воени потреби е различна и варира од транспорт, пребарување и спасување па сè до употреба на смртоносна сила во нападни дејствија. Многу од овие системи се во употреба, а уште повеќе се во фаза на развој. Причината за ова е цената на човечкиот живот не само во морална туку и во буквална смисла. Секој загинат војник чини пари, потрошени во неговата обука и опрема. Затоа посебно голема примена имаат роботи на далечинско управување за проверка, разминување или активирање на импровизирани експлозивни направи

Која би била смислата ако еден робот биде обвинет за грешка во борба? Без оглед на тоа колку е автономен, во отсуство на свест, секогаш вината ќе лежи во човекот кој го дизајнирал, програмирал и упатил на задача. Затоа во обидот да се направат работи кои ќе војуваат самостојно, експертите од роботика се потпираат на резултати од човечката психологија. Во тек се истражувања за изработка на софтвер кој проигрува си-

мулации на човечки емоции во случај на грешки на бојното поле. Доколку во иднина се очекува роботот автономно да се бори, ќе мора да му се даде човечка карактеристика на „грижа на совест“. Иако тој софтвер е само компјутерска симулација на емоции, во некои случаи се покажало дека донесување на морални одлуки со принцип на елиминација или „да-не“ одговор се приближува и е дури подобар од човечкиот капацитет за одлучување. Искуствата не само што покажуваат дека луѓе од крв и месо „се исклучуваат“ во борба и прават грешки, туку во огромен број случаи, свесно дејствуваат неморално или без емоции. Ова значи дека статистички, роботот ќе направи многу помалку грешки на бојното поле: 1. роботот може да згреши или заради погрешен инпут на информации, или заради дефект на сензорите, додека 2. човекот покрај тоа што исто така може да згреши

заради погрешни информации и „дефект“ на сензорите (лажење на сетилата), тој е способен и свесно да биде неморален. Етнички чистења, геноцид, масовни убиства, убивање на воени заробеници и цивили, масакри и останати злосторства, луѓето ги правеле и ќе ги прават во иднина сосема свесно. Најверојатно квалитетот на роботот ќе се оценува според квалитетот на симулирање на моралните особини. Но циник би рекол дека човечкиот ум е далеку од урнек за беспрекорна етика, а степенот на морал на автономен робот би зависел пред се од оној кој го програмира. Затоа веќе на Запад постојат граѓански движења кои се против употребата

Пресметките покажуваат дека е многу поекономично да се убие терорист со употреба на робот (околу 5000 долари). Но дилемата на Западот околу зголемената употреба на работи е легитимноста на т.н. автономни работи од типот на „терминатор“. Што кога ќе се исклучи целосно човечкиот фактор од системот? Тогаш одговорноста во случај на колатерална штета, несакано убивање на цивили или сопствени сили би се сметало за софтверска грешка

на работи - убијци во војна. Во оваа кампања се вклучени многу активисти кои веќе ја добија битката за забрана на пешадиски мини. Ако сè уште не може да се контролира човекот да не „одлепи“ во борба, како ќе може да се дозволи автономен робот да дејствува сам? Сегашните оружја и средства поседуваат сензори кои често го лажат операторот. Има бројни случаи кога информациите погрешно се толкуваат или пренесуваат, а резултатот е колатерална штета на невини жртви. Примери за ова се бројни уривања на патнички авиони поради погрешно читање на радарот или неможност од радиокомуникација. Меѓу другите, најкатастрофални примери за ова со

меѓународни импликации се: малезискиот лет број 17 урнат во Украина во 2014 година, иранскиот лет број 655 урнат од морнарицата на САД во 1988 година и корејскиот лет број 007 урнат од воздухопловството на СССР во 1983 година. Ова е силен аргумент дека не може да им се верува на машините дури и со човек до нив. Иако роботите сè уште не се развиени како што се замислени, веќе постојат иницијативи за донесување на меѓународни норми кои би ја ограничиле нивната употреба. Еднаш кога роботите ќе излезат на пазарот, за кратко време ќе станат достапни на сите, вклучувајќи ги и терористите. Постои друго гледиште дека сепак автономниот робот тешко ќе го замени човекот во борба бидејќи за тоа да биде возможно потребно е откривање на тајната на вештачката интелигенција која засега е недостижна, бидејќи сè уште не е откриено докрај како работи човечкиот

Ракетниот одбранбен систем „IRIS-T SL“ е нов, мобилен, наведувачки ракетен систем за противвоздушна одбрана од среден дострел земја – воздух, дизајниран и развиен од страна на „Diehl BGT Defence“

„IRIS-T SL“

Германски ракетен систем за противвоздушна одбрана земја – воздух

Ракетниот систем „IRIS-T SL“ е дизајниран за лесно и едноставно приклучување на постојните и идните BMC41 (Battle Management Command, Control, Communications, Computers and Intelligence) комуникациски мрежи. Интеграцијата на лансирните контејнери за овој ракетен систем на стандардни возила, ја обезбедува потребната висока мобилност и способност за движење по патишта и надвор од нив. Поради тоа системот е мобилен по сите типови на терени и наменет е за одбрана на воздушниот простор и противвоздушна одбрана на објекти на територија и воени единици. Вообичаено, системот е монтиран на возило „Unimog 5000“, а по нарачка на купувачот може да биде монтирано на тип на возило по желба на купувачот.

Вертикалното лансирање, малата тежина и интероперабилните ракети „IRIS-T SL“, може да се интегрираат со постоечките и идните системи за противвоздушна одбрана на сојузничките сили, користејќи го податочниот приклучок „plug and fight“. Карактеристично за оваа ракета е подобрената способност за маневрирање и големата агилност на ракетата

Истотака, системот може да се превезува со тактички транспортни авиони од типот „Airbus A400M“. Во 2007 година, компанијата „Diehl BGT Defence“ беше договорно ангажирана од страна на „Federal Office of Equipment, Information Technology and Utilization of the Bundeswehr“ (BAAINBw) за развој на нови наведувачки ракети со лансирна рампа, монтирана на возило, за да се обезбеди противвоздушна одбрана на тактичко ниво за

германските вооружени сили. Ракетата за ракетниот систем „IRIS-T SL“ е надградена верзија на ракетата со краток дострел воздух-воздух „IRIS-T“, која влезе во оперативна употреба во 2005 година. При тоа, ракетата „IRIS-T SL“ е опремена со помоќни ракетни мотори и радио-фреквентен податочен линк, со цел да ги задоволи барањата на германските воздушни сили, за идните ракети за противвоздушна одбрана од среден дострел. Ракетата за ракетниот систем „IRIS-T SL“ е ефикасна против сите типови на авиони, хеликоптери, ракети, наведувачки оружја, ракети воздух-земја, противбродски ракети, анти-радарски ракети и ракети со поголем калибар. Таа, истотака, расоплага со голема веројатност за уништување против беспилотни летала, беспилотни борбени летала и други мали

маневриабилни закани на многу кратки и средни далечини.

Развој и тестирање на „IRIS-T SL“

За развој и надградба на ракетните мотори, компанијата „Diehl BGT Defence“ ја избра компанијата „Nammo“, во 2007 година. Компанијата „INTRA-COM Defense Electronics“ (IDE) беше избрана за дизајнирање на нова генерација на софтвер кој го дефинира податочниот линк со ракетата. За развој и производство на контролниот дел, во септември 2008 година, беше ангажирана компанијата „SENER“. Во април 2009 година, „Diehl BGT Defence“ го доби договорот за Ултра прецизни електронски воздушни системи, за развој на генератор на висок притисок на чист воздух и електромагнетни вентили за наведувачките ракети. Генераторот на висок притисок се користи за обезбедување на компримиран ладење гас за ладење,

додека пак, електромагнетните вентили се користат за дистрибуција на гас до детекторите на инфрацрвено зрачење. Првото пробно лансирање на наведувачките ракети „IRIS-T SL“ беше извршено на полигонот за тестирање „Overberg“ во Јужна Африка, во октомври 2009 година. „Diehl BGT Defence“ спроведе уште две пробни лансирања на ракети, со што ги демонстрираше механичките и аеродинамичките способности на ракетата, како и нејзината оперативна ефикасност. Овие лансирања беа извршени во мај 2011 година, на полигонот „Overberg“. Првата прототип ракета „IRIS-T SL“ пробно беше лансирана против беспилотно летало во декември 2012 година. Успешно беа лансирани две ракети против ниско – летачка цел (имитатор на воздушна цел со ознака „Do-DT25“) на полигонот „Overberg“, во ноември 2013 година. Истотака, успешно беше пробното лансирање на ракетата, лансирана од ракетен систем за ПВО поставен на копно „IRIS-T SLM“, на полигонот „Overberg“, во јануари 2014 година.

Дизајн и карактеристики на ракетата

Вертикалното лансирање, малата тежина и интероперабилните ракети „IRIS-T SL“, може да се интегрираат со постоечките и идните системи за противвоздушна одбрана на сојузничките сили, користејќи го податочниот приклучок „plug and fight“. Карактеристично за оваа ракета е подобрената способност за маневрирање и големата агилност на ракетата. Системот овозможува симултано гаѓање на повеќе цели на мали растојанија, поради екстремно кратките времиња за реакција. Наведувачките ракети за овој ракетен систем се чуваат во контејнери направени од збогатени стаклени влакна, кои се користат за чување, транспорт и лансирање на ракетите. На лансирната рампа, монтирана на возило, може да се постават до осум ракети. Ракетата поседува фрагментираща боева глава и нуди противвоздушна одбрана од воздушни нападни средства во радиус од 360°. Инфрацрвената глава за наведување на ракетата врши зафат на целта пред лансирање, но по доделување на целта на ракетата од страна на системот за управување со оган. Ракетата користи напредни ракетни мотори опремени со интегриран систем за контрола на вектор. Ракетниот мотор обезбедува дomet на ракетата од околу 40 километри. Ракетата опремена со овој мотор може да гаѓа цели кои летаат на висина до околу 20 км и далечина до околу 40 км.

Ракетата „IRIS-T SL“ е опремена со систем за глобално позиционирање / инертен навигациски систем, што му овозможува автономна навигација. Радио-фреквентната податочна врска обезбедува пренос на податоци за воздушните цели од надворешен радар / радри до ракетата, за цело време на лет на ракетата. Високо – прецизната пасивна инфрацрвена глава за наведување овозможува наведување на ракетата на цел, зголемена резистентност на противмерки (мамци) и висока прецизност. Задниот дел на ракетите земја-воздух „IRIS-T SL“ е опремен со секција за контрола на патеката на лет на ракетата, со контрола на вектор на лет на ракетата, придвижувајќи ги подвижните аеродинамични површини со помош на сигнали од главата за наведување. Компактниот дизајн на секцијата за контрола вклучува управувачи на ракетниот мотор, четири независни контролори на крилцата, близинска контрола, конверзија на моќност и можност за само-тестирање. Секцијата нуди подобрена точност за одредување на позиција и висока сигурност.

Трајче Денчевски

Оклопниот транспортер познат како „Achzarit“ е оклопен транспортер кој се заснова на руските модели на тенкови „Т-55/Т-54“ кои се заробени во текот на Арапско - израелските војни

„ACHZARIT НАРС“

Израелски тешки оклопни транспортери

Војната во Либан им покажа на Израелските одбранбени сили дека стандардните транспортери како „M113“ тешко може да издржат напад со РПГ без дополнителна оклопна заштита, како и напади со цела палета на рачни направи од третата генерација употребувани од страна на „Хезболах“. Самата „Меркава“ често се употребуваше како импровизација на тежок оклопен транспортер благодарение на задниот пристап и пространата внатрешност на тенкот, но тоа не беше оптимално. Од друга страна пак, имаше богатство на заплени поранешни сириски, јордански и египетски тенкови „Т-55/Т-54“ во складиштата, заробени во текот на неколкуте војни во 1967 и 1973 година, многу од нив беа напуштени од арапските посади. Многу други армии би ги отфрлиле овие возила како отпадно железо, но штедливите Израелски одбранбени сили (IDF) пронајдоа поинакво решение. Пополнети со ново вооружување, мотори како и противпожарна контрола тие ги пополнија резервните бригади со овие возила. Почнувајќи од 1987 година околу 276 тенкови „Т-55“ се обновени со отстранување на куполата и изградба на оддел за 10 војници. Дел од нив беа претворени во тенкови „Тиран“, но до есента 1980 година истите покажаа мала

Првите тешки оклопни транспортери беа оперативни во 1989 година, и брзо потоа се испратени во Јужен Либан. Тие беа доделени на бригадата Голани од IDF, која оперираше на подрачјето на границите со Либан и во западниот брег и на бригадата Гивати. Некои беа дел и од операцијата „Виножито“ (Rainbow) во Рафах во втората Интифада (востание на Палестинците против Израелците) и во војната во Газа. Во последните години започнаа да влегуваат во областите Јудеја, Самарија и во Газа. Во 2005 година одредени модели на „Achzarit“ транспортерите беа ажурирани да се употребуваат како амбулантни возила

вредност за модерното војувалиште и во најдобар случај беа користени како резервни борбени тенкови. Така се дојде до идеја да се претвори целата флота на заробени тенкови во тешки оклопни транспортери за да се исполни улогата која е очекувана за нив за борба во урбана средина. Ова беше целосна конверзија и секако првиот тежок оклопен транспортер од ваков вид во светот, кој ги инспирираше српскиот „VIU-55 Мунја“ и руските „BTR-T и BMTP“. Ова возило Израелците го нарекоа „Achzarit“ (Посада еден). Одлуката за претворање во тешки транспортери е донесена во 1986 година, а работата започна во дизајнерското биро на корпусот на артилеријата на

Израелските одбранбени сили, што доведе до првиот прототип во 1988 година кој беше тестиран и прифатен за употреба. Во текот на годините следеа 250 конверзии на овој тип транспортери за служба во Либан. Моторот и менувачот се изменети, оригиналниот горен дел на шасијата во потполност е отстранет, вклучувајќи ја и куполата, долниот дел исто така е изменет (лежиштето на моторот, суспензијата, електричната инсталација итн). Има дополнителни оклопни плочи, подобро маневрирање и ракување. Оригиналниот советски дизел мотор со ладење на вода е заменет со нов модерен и компактен и многу снажен „NIMDA 650-hp“ мотор (прва серија) од израелско производство

кој беше преместен во задниот лев дел. Оригиналниот погон и торзионите шипки очигледно останаа непроменети. Во централниот дел беше направен оддел за сместување на војниците, со странична влезна врата од десната страна. Просторот беше доволно голем за седум целосно опремени војници, додека останатиот дел го сочинуваат возачот, нишанцијата на митралезот и командирот на возилото (кој во опција може да има стаклена купола отпорна на куршуми над неговиот отвор) на предната страна. Поклопецот на возачот опфаќа, како и обично, 3 перископи кои го покриваат фронталниот лак. Бидејќи заштитата беше најважна, таа ја заземе формата на новиот оклоп со благ наклон на предната страна, како и дебел страничен оклоп изработен од ERA модули вметнати во прегради, делови на композитниот оклоп со дебелина до 200 мм. Заштитата на кровот е зголемена со целосен пакет на ERA (експлозивно реактивен оклоп) тули, Вооружувањето опфаќа 4 митралези 7,62 мм од кои 3 митралези испукуваат од внатре и еден митралез 7,62 мм е далечински управуван „Rafael Overhead Weapon Station (OWS)“ како и фрпач на димни гранати производство на Израелските одбранбени сили. Последниот митралез може да биде заменет со подобрената варијанта 12,7

мм далечински управувана вооружена станица „Samson Remote Controlled Weapon Station“. Главна разлика помеѓу првата варијанта и варијантата „Achzarit Mk.2“ вклучува и нов дизел мотор „Detroit Diesel 8V92TA 850 hp NIMDA“ поврзан со надградената трансмисија „Allison XTG-411-5“ и секако, надградбата на оклопот. Благодарение на новиот мотор брзината на оклопното возило сега е 65 км/ч, поради соодносот на снагата и тежината 19 хп/т. Истовремено специјализирани за урбана борба се појавија и „Aquarium и Doghouse“ варијантите на овој тежок оклопен транспортер. Овој нов мотор може да се инсталира без да се прават промени во моторниот оддел или на самото возило. Тоа обезбедува излезна моќ од 720 бхп, со што се обезбедува поголема моќ на оклопниот транспортер да оперира на линијата на фронтот со новоите современите борбени тенкови како што се „Меркава“ Mk3 и Mk 4. Моторот може да се снабдува со воздух од одделот на посадата или од моторниот оддел со помош на пред - чистачот опремен со вентилатор за евакуација на прашината. Возилото е опционално опремено со целосно автоматизиран, електронски контролиран „XTG411-6-N“ систем за трансмисија. Возачот, командирот и нишанцијата седат на предната страна на возилото. Во делот за сместување на пешадијата сместени се седум војници на една клупа и има 4 поединечни места на преклопување. Во задниот лев дел на одделот за сместување на војниците е поставена обложена клупа, на крајот од неа има седиште кое може

energy) проектилите кои се способни да ги уништат конвенционалните пешадиски борбени возила. Предниот лак на возилото може да издржи повторени удари од гранати со калибар 125 мм. Задната страна на возилото е заштитена со оклопни решетки. Околу 14 тони од возилото се состои од напреден додатен оклоп кој обезбедува високо ниво на заштита. Возилото исто така е обезбедено со NBC (нуклеарна, биолошка и хемиска) заштита и автоматски систем за сузбивање на пожар. Останати спецификации на ова оклопно возило се следни: должина: 6,2 метри;широчина: 3,6 метри;висина: 2 метри; тежина 44 тони (подготвено за борба);посада: 3+7 лица (возач, нишанција, командир и 7 војници);мотор: „Detroit Diesel 8V92TA 850 hp (630 kw) 19 hp/tonne“; автономија на опсер: 600 км; вооружување: 3 x 7,62 мм лесни митралези (вклучувајќи еден со Rafael далечински управувана станица);оклоп: максимум 200 мм RHA, композитен ERA; максимална брзина на пат:55 км/ч; совладување на наклон од 60%;совладување на страничен наклон 40%;совладување на ров: 2,7 м; совладување на вертикална препрека: 0,8 м.совладување на водени препреки: 1,4 м (без подготовка); совладување на водени препреки: 4 м (со подготовка). Останати варијанти на „Achzarit“: „Achzarit Ambulance“, тешко амбулантно оклопно возило на кое внатрешноста е прилагодена за да го максимизира бројот на лица за згрижување и носење; „Achzarit Aquarium“, опремен е со затворени стаклени прозори отпорни на куршуми (како кај

да се закачи. Три поединечни седишта на преклоп се поставени во десната страна од одделот за сместување на војници. Возачот и нишанцијата имаат перископи за набљудување. Командирот има отвор во форма на подигната позиција на чадор. Вака подигнатата купола обезбедува надземна заштита, а нуди и целосна визија. Возилото исто така е обезбедено со дневно ноќни погледи. Оклопниот транспортер „Achzarit“ може да ги преживее проектилите од типот (HEAT - high explosive anti-tank) и (KE - kinetic

американскиот TUSK) со отвор одозгора; „Achzarit Doghouse Sports“, е затворена „куќа“ направена од 7 прозори отпорни на куршуми и оклопна плоча отпозади за борба во урбана средина; „Achzarit RCWS-30“, експериментална конверзија на израелските одбранбени сили, опремена со автоматски топ 30 mm поставен на кровот развиен од страна на „Rafael“; „Achzarit HATAP An ARV/EFV“, конверзија опремена со дополнителен капацитет за товар, чекрк и дозерско сечиво.

Идриз Идризоски

Видови и цели на

НЕРЕГУЛАРНОТО

ВОЈУВАЊЕ

З а да се дојде до покомпактно објаснување што претставува нерегуларно војување во практиката најчесто се определуваат пет категории на нерегуларното војување. Првата категорија е „*coup d'état*“ или воен преврат кој се фокусира на освојување на власта, доколку е можно со мало крвопролевање и во тајност како многу важен фактор. Најчесто главна цел е да се смени националната политика или да се исклучат етничките или религиозните политики. Втората е тероризмот, кој напаѓа сè што е поврзано со владите (населението, војската, полицијата, зградите, итн.), користејќи ги ограничените ресурси за сеене страв, многу често емитуван во медиумите. Терористите се обидуваат да ја убедат спротивната јавност дека ризикот

Кога нерегуларното војување е одбрано како инструмент за индиректно дејствување, примарниот ефект е повеќе психолошки отколку физички. Главната намера не е одлучна победа над противникот туку истиот да биде „изманевриран“. Така, секој што ќе го одбере нерегуларното војување ќе има за цел да ги прикаже сопствените политички цели да изгледаат како историски неопходни, неизбежни, и очигледни за противникот

и цената на конфликтот не вредат колку моменталните и потенцијалните цени во иднина. Третата категорија е револуција. Слично како воениот преврат, револуцијата има за цел рушење на власта. Таа има два клучни фактора: организатори и незадоволно и потлачено население. Организаторите агитираат против власта и ја подигаат свеста на потлачените. Во соодветно време, критична маса на население ќе ги надвлеее безбедносните елементи на режимот и ќе им овозможи на организаторите за ја преземат власта. Четвртата категорија е граѓанската војна. Тука, борбата помеѓу спротивставените страни се води на одредена територија за добивање на контрола и признавање со цел остварување на легитимитет за владеење со државата. Петтата категорија е бунтовништвото. Тоа споделува некои карактеристики на претходните категории. Клучни фактори се едукација и организација на населението против постојниот режим или развој на „влада во сенка“. Сепак постои суштинска разлика помеѓу револуцијата и бунтовништвото. Бунтовниците можат да го заплашуваат, присилуваат или да го тероризираат населението за да добијат поддршка. Тие исто така регрутираат членство од локалното население и ги убедуваат жителите дека власта не е во состојба да владее на нивната територија и дека е многу подобро за народот е пасивно или активно да ги поддржат бунтовниците. Оваа форма на нерегуларно војување можеби е најфлексибилна, затоа што територијалниот пораз на бунтовничките сили не значи дека војната е завршена. Бунтовниците се мешаат со населението и колку и да е стабилен режимот, овие членови можат на направат големи штети, па заканата од бунтовниците останува и понатаму. Според некои аналитичари, револуцијата и граѓанската војна не се категории на нерегуларното војување, туку нерегуларното војување е инструмент за водење на ваков вид војување. И покрај тоа што нерегуларното војување може да биде категоризирано во различни форми или да се именува како инструмент на

војувањето, главната поента е во тоа дека кога некоја група или организација ќе одбере да користи нерегуларно војување најверојатно и недостигаат способности како конвенционални ресурси, нуклеарни капацитети, или немаат финансиска поддршка и затоа не може да си обезбедат голема и моќна војска.

Цели на модерното нерегуларно војување

Кога нерегуларното војување е одбрано како инструмент за индиректно дејствување, примарниот ефект е повеќе психолошки отколку физички. Главната намера не е одлучна победа над противникот туку истиот да биде „изманевриран“. Така, секој што ќе го одбере нерегуларното војување ќе има за цел да ги прикаже сопствените политички цели да изгледаат како историски неопходни,

неизбежни, и очигледни за противникот. Очигледно дека со освојувањето на теренот на противникот или поседувањето на клучните и одлучните точки војната не е добиена. Постојат многу примери во историјата кои укажуваат на тоа дека конечниот пораз на непријателот не бил постигнат сè додека не била скршена неговата желба и мотивираност. Така, Лоренс од Арабија не ги поддржувал

Некои аналитичари тврдат дека најголем број на групите го присвојуваат нерегуларното војување токму затоа што други, порешителни форми на политичко насилство не им се достапни. Други пак, имаат поинаков пристап и поаѓаат од ерата на модерните вооружени системи, каде што бунтовниците не само што имаат потешкотии да набават или поседуваат тешко вооружување (тенкови, авиони) туку имаат потреба и од обука за да ги употребат истите

идеите за водење одлучна битка. Негова стратегиска цел било да ја открие слабата алка во редовите на турската армија и притискајќи ја само неа, со тек на времето, масата војници да се распадне. Задача на арапската армија била да воведат колку е можно подолготрајна пасивна одбрана и максимално да го прошири фронтот. Неизбежно се поставува прашањето зошто токму нерегуларно војување. Многу групи или организации кои одбрале да поведат нерегуларно војување не го направиле тоа затоа што овој потенцијално опасен животен стил им бил атрактивен. За да избегнат непотребно долготрајно војување, бунтовничките лидери би сакале да поседуваат софистицирано конвенционално вооружување па дури и нуклеарни средства. Така, некои аналитичари тврдат дека најголем

број на групите го присвојуваат нерегуларното војување токму затоа што други, порешителни форми на политичко насилство не им се достапни. Други пак, имаат поинаков пристап и поаѓаат од ерата на модерните вооружени системи, каде што бунтовниците не само што имаат потешкотии да набават или поседуваат тешко вооружување (тенкови, авиони) туку имаат потреба и од обука за да ги употребат истите. Во однос на супериорноста на регуларните сили која не може да се компензира, цивилните бунтовници кои немаат поголеми единици, без оглед на храброста и желбата за жртвување, немаат реална шанса да ги остварат своите цели во отворена борба. Во вакви услови, единствениот пат до успехот кој и понатака останува достапен е нерегуларното војување.

Како нерегуларното војување може да се искористи во одбранбената стратегија

По Првата светска војна, модерното меѓународно право го надмина класичното меѓународно право. Еден од двата исклучока на забраната на употребата на вооружени сили е правото на војна во самоодбрана каде што државата која е нападната без никаква провокација, поведува војна со цел да си го одбрани суверенитетот. Најверојатно, мала и слаба држава која е нападната од многу помокен непријател, ќе биде способна да се бори против напаѓачот само со нерегуларни средства. Во вакви услови, нерегуларното војување станува „дозволено“, но активностите и тактиките користени за време на борбата се збунувачки и само делумно покриени со правилата за војување.

Меѓународното право и стратегијата се меѓусебно поврзани и меѓузависни. Со овој „леgitимен“ меѓународен став, мала држава ќе може намерно и наменски да планира нерегуларен столб во својата одбранбена стратегија. Според одредени аналитичари, воената стратегија не е по секоја цена стратегија за војување. Вистинската уметност на воената стратегија е да се постигне посакуваната политичката цел без војна – со едноставна демонстрација на воената моќ. Очигледно, ваквата стратегија нема да го заплаши посилниот непријател, но ќе претставува опасност во време и простор за напаѓачот. Како пример многу често се зема демонстрацијата на нерегуларните способности на СФРЈ во 1970-те. Со цел да ги обесхрабри политичките закани од Советскиот Сојуз и евентуалниот напад, јасно става до знаење дека окупацијата ќе има сериозни последици и дека цената која треба да се плати ќе биде

Последните неколку децении го претворија ова војување во високо специјализирана уметност на војување, па така воените планери можат навремено и однапред да се подготват за мали или ограничени војни. Герилците и специјалните единици имаат слични приоди во водењето војна, како што се уништувањето, демолирањето и заседите извршени многу често во облека слична на локалното население

многу висока, дека ќе биде крвава и долготрајна. Новата југословенска доктрина на општонародна одбрана (ОНО) била составена од три главни столба. Конвенционалните сили (ЈНА) би развила одбрана со цел да се забави движењето на непријателот по копно, воздух и вода и потоа ќе се повлече за да избегне фронтални борби. Непријателот би бил блокиран на крилата и нападнат од заднина од страна на нерегуларни сили и сили на територијалната одбрана (ТО). Конечно, окупаторот ќе се соочи со целосен отпор од локалното население. Покрај фактот што оваа концепција на општо народна одбрана не претставува чист пример на воено заплашување, таа има многу слична функција. До сега не е познат пример на тоа

герилски тип на војување да биде поведен и герилците да се супериорни во однос на непријателот, туку герилците секогаш биле многукратно послаби. Понатака, герилците многу ретко биле подобро обучени и оспособени во однос на своите конвенционални противници. Герилското војување ќе има поголем бенефит од мали добро обучени елитни формации отколку од големи масивни маневри. Последните неколку децении го претворија ова војување во високо специјализирана уметност на војување, па така воените планери можат навремено и однапред да се подготват за мали или ограничени војни. Герилците и специјалните единици имаат слични приоди во водењето војна, како што се уништувањето, демолирањето и заседите извршени многу често во облека слична на локалното население. Герилците исто

локалното население против заеднички непријател. Конечно, како герилците стануваат сè повеќе професионални, сè повеќе професионални војници се борат со герилски техники, и ниту една страна нема монопол на овој начин на војување. Нерегуларното војување е карактеристично по својата динамика и го обликуваат неколку фактори: општествени, технолошки и средината во која се изведува. При водењето на војна со нерегуларни методи, овие фактори треба да бидат прифатени за да се постигне ефикасност во надминувањето на воената и организациската слабост. Герилците не се принудени да користат однапред одредени средства или методи, туку треба да пронајдат нивна најцелисходна употреба во своето непосредно окружување. Прашањето за тоа кои се неопходно потребните услови за успешно водење на нерегуларно

војување е одговорено многу одамна. И покрај временската разлика од неколку века, и Клаузевиц и Камбренис дошле до многу слични заклучоци за тоа кои се условите за водење на успешно герилско војување. Тоа се: непристапен и непрооден или тешкопрооден терен, стратегиски во одбрана но со иницијатива на тактичко ниво, достапност на материјали, и огромна важност на моралот. Секако дека горенаведените услови не ја исполнуваат комплетната листа на услови за успешно герилско војување, но без сомнение ги претставуваат темелите на ова војување. За да се разберат, секој услов треба детално да се анализира, да се одредат нивните карактеристики и да се дојде до заклучок како истите влијаеле врз конечниот резултат на борбите.

м-р Атанас Пановски

„McDonnell Douglas F/A-18 Hornet“

Суперсоничен јуришен и борбен авион

McDonnell Douglas F/A-18 Hornet“ е дизајниран од страна на „McDonnell Douglas“ (сера „Boeing“) и „Northrop“ и потекнува од 70-ите години на минатиот век. Бил наменет првенствено за Морнарицата и Маринскиот корпус на САД. Од 1986 година е во состав на Сквадронот за демонстрации/акробации на Морнарицата на САД, познати како „Blue Angels“. Своите вештини ги покажуваат низ целиот свет, а пилотите како услов за припадност мора да имаат најмалку 1400 часови налет, исклучителни способности и вештини и сертификат за извршување задачи од носач на авиони. За прв пат учествувал во борбена акција во текот на бомбардирањето на Либија во 1986 година, а потоа учествувале и во војните во Босна и Херцеговина и Косово, Заливската војна во 1991 година и војната во Ирак во 2003 година.

Развој и дизајн на авионот
Американската морнарица ја започнала програмата Naval Fighter-

„McDonnell Douglas F/A-18 Hornet“ е суперсоничен двомоторен авион, оспособен за лет во сите временски услови и за лет од носачи на авиони. Тој е јуришен и борбен авион, па оттука доаѓаат буквите F/A во неговата ознака. Овој авион бил меѓу првите авиони во кој се користени мултифункционални дисплеи, а со едно копче пилотот бил во можност да ја одбере намената на авионот како борбен или јуришен или двете. Со оваа способност се дава повеќе флексибилност на оперативниот командант за ангажирање тактички авиони на борбеното поле

Attack, Experimental Program за набавка на авион за замена на платформите Douglas A-4 Skyhawk, A-7 Corsair II и McDonnell Douglas F-4 Phantom и како надополнување на авионот „F-14 Tomcat“. Носителот на командата на поморско-воздушните системи и шеф на Морнарица се соочил со силен отпор од голем број офицери на Морнарицата кои биле против воведувањето во служба на „F/A-18 Hornet“. Но, во 1973 година секретарот за одбрана наредил конкурентите да бидат оценети од страна на Морнарицата. Конкуренцијата понудила авион со еден мотор и несоодветна опрема за слетување, што не било прифатливо за морнарицата. Затоа било побарано од компаниите „McDonnell Douglas“ и „Northrop“ да развијат дизајн согласно нивните побарувања. На 1 март 1977 година, секретарот на Морнарицата го објавил името на „F-18“ како „Hornet“. Откако ги поделиле улогите, „McDonnell Douglas“ бил задолжен за крилјата, стабилизаторите и предниот дел на трупот на авионот, како главен изведувач за поморските верзии,

додека „Northrop“ ги изградил центарот и задниот дел на трупот на авионот со вертикалните стабилизатори, како главен изведувач за копнените верзии. Ознаките на авионот биле сино-бели бои означени со „Морнарица“ на левата страна и „Маринци“ на десната страна. Неговото одржување е дизајнирано така со цел драстично да се намали времетраењето на истото, за разлика од „F-14 Tomcat“ и „A-6 Intruder“. Првично, било планирано да се здобијат со вкупно 780 авиони од три варијанти: едноседи „F-18A“ - борбен авион и „A-18A“ - јуришен авиони

(со разлика во однос на авиониката) и двосед „TF-18A“, со намалени капацитети за гориво. Почнувајќи од 1980 година, авионот почнал да се нарекува „F/A-18A“, а назначувањето било официјално објавено на 1 април 1984 година кога „TF-18A“ бил заменет со „F/A-18B“. Првото производство на „F/A-18A“ е од 1980 година со вкупно производство на 380 модели, а производство се префрлило на моделот на „F/A-18C“ од септември 1987 година. Овој авион ја обезбедил основната линија за дизајн на „Boeing F/A-18E/F Super Hornet“, карактеристичен со

ГЕНЕРАЛНИ КАРАКТЕРИСТИКИ	
ПОСАДА	1 до 2 пилоти
ДОЛЖИНА	18,5 м
ВИСИНА	4,87 м
ТЕЖИНА НА ПРАЗЕН АВИОН	10 433 кг
МАКСИМАЛНА ТЕЖИНА НА ПОЛЕТУВАЊЕ	29 932 кг
МАКСИМАЛНА БРЗИНА	1 915 км/час
ПЛАФОН НА ЛЕТ	15 000 м
БРЗИНА НА КАЧУВАЊЕ	250 м/сек
ЦЕНА НА ЧИНЕЊЕ	околу 60 мил. долари
ВООРУЖУВАЊЕ	
ТОП	1× 20 mm M61A1 Vulcan
РАКЕТИ/ПРОЕКТИЛИ	Hydra 70, AIM-9 Sidewinder, AIM-132 ASRAAM, AIM-120 AMRAAM, AIM-7 Sparrow, AGM-65 Maverick, AGM-84H/K Land Attack Missile Expanded Range, AGM-88 HARM Anti-Radiation Missile, AGM-154 Joint Standoff Weapon, AGM-84 Harpoon
БОМБИ	B61 Nuclear Bomb, JDAM Precision-Guided Munition, Paveway Laser-Guided Bombs, Mk 80 series of Unguided Iron Bombs, CBU-78 Gator, CBU-87 Combined Effects Munition, CBU-97 Sensor Fuzed Weapon, Mk 20 Rockeye II

еволутивен редизајн. Во 90-тите години Морнарицата на САД се соочила со потребата за замена на авионите „A-6 Intruders“ и „A-7 Corsair“. За таа цел е дизајниран „F/A-18E/F Super Hornet“ кој не бил само надградба на „F/A-18 Hornet“, туку нова, поголема платформа со користење на концептите за изградба на „Hornet“. Овој најнов модел е оспособен за голем спектар на мисии од типот: Air Superiority, Fighter Escort, Reconnaissance, Aerial Refueling, Close Air Support, Air Defense Suppression и Day/ Night Precision Strike. „Hornet“ и „Super Hornet“ ќе ѝ служат на Морнарицата сè до целосната замена со „F-35C Lightning II“. Поради доцнењето на оваа варијанта, Маринците го продолжиле векот на употреба на „F/A-18 Hornet“ до 10 000 часа летање. Авионот се користи од страна на воздухопловните сили на неколку други држави. Моделите за извозна намена обично се слични со моделите од САД. Бидејќи ниту еден од клиентите не работат на носачи на авиони, сите извозни модели се продаваат без системот за автоматско авионско слетување на носач. Разликата помеѓу стандарден F/A-18 со извозните варијанти бил поставување систем за навигација и слетување ILS/VOR (Instrument Landing System/Very High Frequency Omnidirectional Range), наместо системот за слетување на носач на авиони.Кралското австралиско воздухопловство се одлучило за „F/A-18 Hornet“ поради тоа што понудените верзии „F-15A Eagle“ не биле опремени за извршување напад на земја, а „F-16 Falcon“ поседува само еден мотор. Во поново време на дел од авионите била извршена модернизација и доопремување со цел да го зголеми животниот век до планираниот датум за пензионирање во 2020 година. Финска работела на надградба на авионите со додавање нова авионика (Helmet Mounted Sights, Cockpit Displays, Sensors и Standard NATO Data Link). Надградбата вклучувала набавка и интеграција на нови вооружени системи и проектили, со вкупна цена на чинење помеѓу 1-1.6 милијарди евра. По надградбите се очекува авионите да останат во активна служба се до 2020-2025 година. Оваа платформа на авиони во моментот оперира во 37 тактички сквадрони ширум светот и од 10 носачи на авиони. Како корисници покрај горенаведените се и: Кувајт, Малезија, Шпанија и Швајцарија. Канада е најголемиот Hornet оператор надвор од САД. И НАСА оперира неколку F/A-18 авиони за истражувачки цели.

Драган Павловски

Началници на Генералштабот на АРМ

Генерал-потполковник Митре Арсовски

Генерал-потполковникот Митре Арсовски на 16. 03. 1992 беше назначен за прв началник на Армијата на Република Македонија. Началничката должност ја извршуваше до 3.03. 1993 година.

Основно образование и гимназија завршил во Скопје во 1956 година. По ова се запишал на Воената академија за копнена војска (ВАКОВ) на ЈНА-Белград, која ја завршил во 1960 година, Командноштабна академија ја завршил во 1972г., а Школата за народна одбрана во 1978г.

Во кариерата напредува на следниот начин: Произведен е во чин на артилериски потпоручник во 1960г. Потоа ги добива чиновите: поручник во 1963 година, чин капетан во 1966 година, капетан 1 класа во 1969 година, мајор во 1973 година, потполковник во 1977 година, полковник во 1981 година, генерал мајор во 1988 година и генерал-потполковник во 1992 година. Во својата војничка кариера служи во 11 гарнизони на ЈНА во цела Југославија и тоа: Белград 1960-1972 година, Битола 1972-1974 година, Прилеп 1974-1978 година, Скопје 1978-1980, Врање 1980-1982 година, Куманово 1982-1985, Скопје 1985-1986 година и гарнизонот во Крагујевац во периодот од 1987-1990 година и Скопје 1990-1993г. Во својата војничка кариера ги извршувал следните должности: командир на вод

„Во ЈНА имавме околу 3.500 офицери Македонци, исто толку подофицери и околу 2.500 цивилни лица. Тоа практично беше базата од која се црпеше кадарот. Имавме среќа што имавме доволно генерали за да ја предводат Армијата на Република Македонија и кои, навистина, за кратко време ја кренаа на нозе“

во периодот од 1960 до 1968 година, командир на батерија во периодот од 1968 до 1972 година, потоа бил командант на: дивизион 1972-1975 година, на полк 1975-1977 година, референт за оперативно наставни работи во периодот од 1978 до 1980 година, командант на: бригада 1980-1982 година, началник на штаб во дивизија во периодот од 1982 до 1985 г., командант на дивизија 1985-1987 година, началник на штаб во корпус во периодот од 1987-1990 година и помошник на командантот за заднина во периодот од 1990-1991 година. Од 8.8.1991 година е началник на Штабот на 3.АО на ЈНА-Скопје и заменик на ко-

мандантот на 3.АО-Скопје до 1992 година. Распадот на СФРЈ, го затекнува во чин генерал-мајор, како началник на 3. АО-Скопје на ЈНА. Тогаш по сопствено барање на 14.2.1992г., е разрешен од активна служба.

Во меѓувреме Собранието на РМ на 14.2.1992г., го донесе првиот Закон за одбрана. (Службен весник на РМ, број 8 од 15.2.1992 година). По ова со Указ на претседателот на РМ од 16.3.1992г., вонредно е унапреден во чин генерал-потполковник и поставен за прв по редослед НГШ на АРМ.

„Јас го направив тоа што од мене се бараше. Ја формиравме армијата што многу ѝ беше потребна на оваа држава. Не е битно дали е таа голема или мала, туку е важно дека таа беше една сигурност за граѓаните, сигурност за економскиот развој на државата и сигурност за луѓето кои доаѓаа во оваа држава бидејќи знаеја дека постои армија што е нејзин заштитник. И јас со тоа сум многу горд“. Ова е дел од спомените на генералот Митре Арсовски, Првиот НГШАРМ, кој во далечната 1992 година, заедно со државниот врв и неколку генерали и полковници, ја формираа АРМ на темелите на речиси празните касарни, без оружје и опрема, а по заминувањето на тогашната ЈНА од Македонија. Кадровската базата на тогашната АРМ, ја сочину-

АРМИЈА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
25 ГОДИНИ
АРМИЈА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

АРМИЈА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

ваа старешини, подофицери и цивилните лица што беа во претходната армија. Една година подоцна со Указ бр.7 од 3.3.1993г на Претседателот на РМ генерал-потполковникот Митре Арсовски се разрешува од должноста НГШАРМ, по што му престанува службата во АРМ со право на полна пензија. (Службен весник на РМ бр.12. од 4.3.1993.)

За време на неговиот мандат како НГШ на АРМ се случија следните настани: 1992г.: Со Указ бр.115 од 14.2.1992г., на претседателот на РМ е донесен Закон за одбрана. (Службен весник на РМ бр.8 од 15.2.1992г.). На 20 март заврши примопредавањето на граничните објекти – караули на Република Македонија со соседните држави: Бугарија, Албанија и Грција. На 26 март во Скопје е преземен последниот и најголем воен објект на Македонија касарната „Маршал Тито“, денес „Илинден“. На 27 март Република Македонија ја презеде контролата над сета своја територија со своја војска. На 14 април, во гарнизонот во Охрид пристигнаа првите регрути и припадници на АРМ во касарните во Охрид, Скопје, Штип и во Битола. На 24 јули во Скопје, во издание на Министерството за одбрана на Република Македонија, е промовиран првиот број на списанието „Одбрана“. На 27 јули, во Скопје, во чест на започнувањето на

курсот за дообука, во касарната „Кузман Јосифовски – Питу“ е одбележан почетокот на високото воено школство во Република Македонија. На 8.10.1992г., е донесена Уредба бр.1358 на претседателот на РМ за ознаките на припадниците на АРМ. (Службен весник на РМ бр.71 од 16.11.1992г.)

Генерал-потполковник Митре Арсовски во текот на својата кариера има добиено повеќе ордени, пофалби, награди и признанија, како на пример: Орден (ОУ2 са SM) во 1965 година, Орден (ОКА/ S2) во 1969 година, Орден (ОУ2 са 7М) во 1974 година, Орден (ОНА/22) во 1979 година, Орден (О2К/ S2) во 1985 година, Орден (ОУ2 са У2У) во 1988 година.

По повод 20 години АРМ, на 16.8. 2012г., од страна на претседателот на РМ, генералот во пензија Митре Арсовски е одликуван со „Орден за воени заслуги“. Указ бр. 32 од 26.7.2012г. на претседателот на РМ, за одликување на генерал Митре Арсовски. (Службен весник на РМ, бр. 96 од 30.7.2012г.)

Автор е на повеќе дела, а има објавени повеќе книги, научни трудови, фелетони и статии во разни стручни и армиски списанија.

Борис Стојаноски
д-р Марјан Димитријевски

Албанија

Земја со посебна култура, традиција и митологија

Фолклорот преставува значаен дел од албанската култура. Литературата, музиката, кореографијата и драматичниот фолклор се богати, разновидни, со голема уметничка вредност и тоа се пренесува генерациски. Ракотворбите се прекрасни уметнички предмети украсени со национални мотиви и традиционалната креативност на локалното население. Исто така, има и многу археолошки наоди, кои даваат многу информации за минатото и за тоа како е формирана денешната албанска култура. Така на пример, најстарите архитектонски споменици во Албанија се изградени од страна на Илирите. Подоцна, Грците и Римјаните кои живееле на територијата на Албанија, исто така изградиле објекти кои сè уште се видливи во урбаните и руралните предели. Традиционално, Албанија е 70% сунитски муслимани, 10% од населението е од

римокатоличката вероисповед (главно на север) а 20% од Албанците се православни, со што Албанија е единствената европска земја во која има муслиманско мнозинство.

Интересни факти во врска со албанската култура и социјална интеракција

Кимнување со главата обично значи „не“ а тресење на главата значи „да“. Поздравувањето може да се направи со бакнеж по десниот образ меѓу блиски познаници. Ракувањето е прифатена форма на поздравување во повеќе формални ситуации. Во албанската култура е прифатливо и да се изразат силни емоции меѓу познати луѓе. Албанците обично ќе платат за јадење на своите гости и ќе инсистираат да ја платат сметката, дури и кога некој ќе ги покани во ресторан. Образованието е многу важно за младите Албанци, а оние кои ќе успеат да се запишат на факултет

Албанија е една од најстарите земји во Европа, па затоа и Албанците имаат своја посебна култура, традиција и јазик. Комбинацијата на старите традиции и современите елементи се она што ја прави албанската култура посебна. Поради тоа што подолго време биле под власта на други земји со текот на времето и историјата имаат позајмено некои традиции од Грците, Римјаните, Византијците, Турците, Словените и Италијанците. Сепак, Албанците успеваат да ги зачуваат нивните сопствени традиции кои се пренесуваат и се наследуваат од генерација во генерација. Национален албански симбол е орелот. Двоглавиот орел на црвеното албанското знаме ја претставува независната држава Албанија

се сметаат за среќни. Познавање на најмалку еден странски јазик се смета за неопходност, а многу луѓе трошат пари и време да научат барем еден нов јазик. Албанците сè уште практикуваат договорен брак и веруваат дека ова помага да се изгради почит во семејствата, но и кај новиот пар/младенците.

Фестивали, празници и прослави

Како резултат на албанската историја, етничката и верската припадност, постојат многу културни и уметнички фестивали ширум земјата, а Албанците слават многу фестивали и празници секоја година. Еден од најголемите празници е Паганскиот летен фестивал. Се прославува на 14 март, за да се одбележат крајот на зимата, повторното раѓање на природата и подмладување на духот меѓу Албанците. „Гирокастра“ (Gjirokastrë), Националниот фолклорен фестивал, е уметнички музички фестивал, кој се одржува на секои 5 години и се смета за најважниот настан во албанската култура. Фестивалот ја промовира албанската традиционална музика, облека и танц од Албанија, дијаспората и албанското население населено низ целиот Балкан. „Магична песна“ (Kënga Magjike) е уште еден голем музички настан. Тоа е едно големо мешање на пејачи и групи од Албанија и од соседните земји. Песните од овој натпревар стануваат големи хитови за Албанците во целиот свет. Најважните албанскиот празник е Денот на независноста. Се прославува на 28 ноември. За национален празник е прогласен во 1912 година, со што е ставен крај на петвековната отоманска контрола. На 8 март Албанците го прославуваат Денот на мајката. Генерално се прославува како што се слави и низ целиот свет. Една од традициите е да се даде едноставен

подарок, а вообичаено тоа е гранче од мимоза. Албанците сакаат да ги слават Божиќ и Нова Година. Вообичаено тоа се прослави кои траат и после полноќ, кога има и огномет. Се слави со семејството и пријателите, а има многу храна, колачи и пијалок. Други албански празници се Курбан Бајрам, Рамазан Бајрам, Денот на учителот, Денот на Мајка Тереза, Националниот ден на младоста, Денот на ослободувањето, Денот на детето, Први мај, Денот на шегата во април итн. Албанскиот јазик е богат со изрази и фрази, кои имаат сличности и разлики во различни делови (од југ до север) на албанската територија.

Митови и легенди

Албанската митологија се состои од митови и легенди на Албанците. Многу од ликовите во албанската митологија се дел од „Албанските песни на војните на границата“ (албански:

Këngë Kreshnikësh или Cikli i Kreshnikëve), традиционален циклус на албански епски песни. Елементите на албанските митологија имаат палеобалканско потекло и речиси сите од нив се пагански. Албанските митови можат да бидат поделени во две главни групи: легенди на метаморфоза и историски легенди. Албанските народни приказни за прв пат биле забележани/запишани во средината на деветнаесеттиот век од страна на европските научници како што се Јохан Георг фон Хан, австрискиот конзул во Јанина, Карл Х. Рајнхолд и Џузепе Питр. Следната генерација на научници кои се интересираат за собирање на албанските народни приказни првенствено се филолози, меѓу кои има и познати индоевропските лингвисти кои се занимаваат со собирање/запишување и анализа на малку познатиот европски јазик како Аугусте Дозон (Auguste Dozon), Јан Јарник (Jan Jarnik), Густав Мајер (Gustav Meyer), Холгер Педерсен (Holger Pedersen) Густав Вајганд (Gustav Weigand) и Август Лескиен (August Leskien). Националистичкото движење во Албанија во втората половина на XIX век, т.н. период Rilindja е период кога процветало собирањето на фолклорни материјали, како што се „Албанската пчела“ (Bleta Shqiptare) од Тими Митко (Thimi Mitko), Албанскиот правопис (Drejtëshkrimi Shqip) од страна на грчко-албанскиот автор Анастас Културиоти (Anastas Kullurioti) и „Брановите на морето“ (Valët e Detit) од Спиро Дине (Spiro Dine). Во последните трийсет години реализирана е огромна теренска работа од страна на Институтот на народната култура во Тирана и Институтот на албански студии во Приштина, кои имаат објавено бројни збирки на народни приказни и легенди. За жал, многу малку од оваа значителна културна материјална база е преведена на други јазици.

Познати приказни или епови

Една од најпознатите и доста раскажувани легенди е Besa e Konstandinit (Ветувањето на Константин) или Кој ја доведе Дорунтина? „Приказната оди вака.....“ Дорунтина беше единствената ќерка во едно семејство со 13 деца. Кога еден странски принц ја побара нејзината рака, никој во семејството не се согласи да ја пушти толку далеку. Само Константин, најмладиот од дванаесетте браќа на Дорунтина, сакаше да ја направам среќна и и ветува на неговата мајка, дека тој ќе донесе Дорунтина назад да ја

види веднаш штом мајка им ќе посака. Тогаш, мајката поради ветувањето на Константин го одобрува бракот. Исто така, и сите дванаесет браќа се согласуваат и го одобруваат бракот. Но, наскоро сите тие ќе умрат во војна,

а меѓу нив и Константин. Мајката не може да ја поднесе загубата на сите нејзини деца, и отсуството на нејзината ќерка која живее многу далеку. Нејзината тага е премногу тешка за да се поднесе, а нејзиниот монолог е полн со болка и гнев. Додека таа жали, го проколнува својот мртов син, Константин, кој го даде ветување кое не може да го одржи. Нејзината клетва, го буди Константин од смртта и тој ја враќа Дорунтина назад, бидејќи клетвата на мајката, дури и по смртта, е полоша од што било друго. Ја наоѓа Дорунтина како танцува на Велигден, но Дорунтина не знае апсолутно ништо ниту дека сите 12 браќа се мртви. Константин ѝ вели веднаш да замине со него и ја враќа Дорунтина назад во текот на нокта на грбот на неговиот коњ. Таа забележува дека тој изгледа уморно и дека е полн со прашина, но тој ѝ вели дека тоа е поради неговото долго патување. Таа не може да знае дека тој е веќе мртов. Кога ќе пристигнат дома, тој ја остава пред вратата и ѝ кажува дека мора да оди да го врати

Како резултат на албанската историја, етничката и верската припадност, постојат многу културни и уметнички фестивали ширум земјата, а Албанците слават многу фестивали и празници секоја година. Еден од најголемите празници е Паганскиот летен фестивал. Се прославува на 14 март, за да се одбележат крајот на зимата, повторното раѓање на природата и подмладување на духот меѓу Албанците. „Гирокастра“ (Gjirokastrë), Националниот фолклорен фестивал, е уметнички музички фестивал, кој се одржува на секои 5 години и се смета за најважниот настан во албанската култура

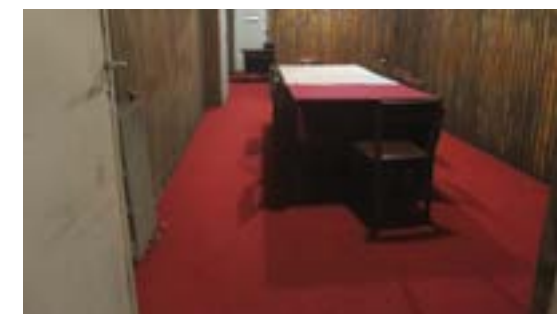
коњот во шталата. Но наместо тоа, се враќа во неговиот гроб. Дорунтина не сфаќа дека таа има патувано на коњот на нејзиниот брат, кој веќе е мртов, сè додека тоа не ѝ го каже нејзината мајка. Крајот на приказната е неверојатен поради шокот на двете жени, кои сфаќаат

дека Константин воскреснал од мртвите. Оваа легенда е раскажана и како роман напишан од Исмаил Кадаре (Ismael Kadare) со наслов „Кој ја врати Дорунтина назад?“ (Албански: Kush e solli Doruntinë), а во англиската верзија едноставно стои „Doruntine“ Како театарско парче со ист наслов и врз основа на романот на Кадаре, на сцената на Националниот театар на Албанија романот е поставен во 1988 година во верзија на Едмонд Будина (Edmond Budina) и Пиро Мани (Pirro Mani), и двајцата народни уметници на Албанија. Поуката што произлегува од оваа легенда е дека Албанците ќе станат од своите гробови за да го одржат ветувањето и нивната „беса“. Токму поради ова, оваа легенда се раскажува и како „Бесата на Константин“.

м-р Билјана Поповска

(темата е адаптирана од
Languages / Countries and Cultures /
World Studies -Dino Lingo)

ПОДЗЕМНИТЕ засолништа и бункери на Енвер Хоџа

Бункерите во Република Албанија се протегаат од плажите па сè до планините, некаде поставени како индивидуални отпорни точки, а некаде поставени линиски и поврзани помеѓу себе со сообраќајници. Просечната густина на бункерите е 5,7 бункери на 1 км². Бункерите се градени во различни големини а нивен идеен творец и конструктор бил Јосиф Загалин кој бил учесник во втората светска војна и истиот бил школуван во Советскиот Сојуз. Најголемиот број на бункери се од типот „Qender Zjarri“ или мали индивидуални бункери наменети за еден до двајца припадници со влез од задната страна и пушкарница за дејствување. Формата на овој вид на бункери е во вид на купола со дијаметар од 3 метри. Втор вид на бункери се командните бункери кои имаат иста форма на купола но со поголем дијаметар кој изнесува 8 метри и истите имаат сообраќајница која ги поврзува два или повеќе бункери. Трета група на бункери се стратешките бункери кои се наменети за високи воени и државни прет-

Еден од синонимите кој се поврзува со Република Албанија е секако големиот број на бункери кои ги има во државата. Бункеризацијата која ја спроведе Енвер Хоџа за време на своето владеење остави траен белег врз државата. Во периодот од 1960 година па сè до 1986 година се изградија сèкупно 173 371 бункер од различен вид

ставници. Еден од стратешките бункери е и бункерот на Енвер Хоџа кој од неодамна е отворен за јавноста. Изградбата на бункерот на Енвер Хоџа е започната во 1972 година а е завршена во 1978 година. Лоциран е во непосредна близина на Тирана а во текот на неговата

изградба воден е под кодното име „Објект 0774“. Иницијалната идеја за изградба на бункерот лидерот Енвер Хоџа ја добил во 1964 година за време на посетата на Северна Кореја. Цел на овој објект била заштита при евентуален напад на државата од страна на комунистичкиот режим или американскиот империјализам. Сместен е 100 метри под земјината површина, а во себе содржи 106 соби распоредени на 5 спрата. Влезните врати на бункерот се нуклеарно заштитени со цементно метална основа, а во својот состав бункерот има хала за конференции со капацитет од 200 седишта, кино сала, соба за Енвер Хоџа, соба за началникот на генералштабот, радио операторски простории, вентилационен блок, пропаганден сектор итн. Денес бункерот е туристичка атракција и музеј на едно минато време. Останатите помали бункери кои се распространети низ државата народот ги користи за најразлична намена како што се места за складирање, за одгледување на печурки, па се до трафики.

З.Б.

„1000 пати добра ноќ“

Балансот помеѓу работата и приватниот живот е голем проблем на денешното време. Да се најде време за да се одржат и двете во витална состојба е навистина тешко, особено ако професијата е специфична, на пример, воен фоторепортер. Воените фоторепортери се луѓе со исклучителна храброст и посветеност, луѓе кои ставаат голем влог за да ни пренесат приказни од фронтот на најавтентичен начин и да ја „разоткријат“ реалноста која честопати не кореспондира со она што ни се сервира на малите екрани. Филмот „1000 пати добра ноќ“ на режисерот Ерик Попени раскажува лична приказна на една воена фоторепортерка, една од најдобрите во светот, за жена фрлена во машки свет на војна кој познава само оружје и смрт.

Нејзиното име е Ребека. Таа добива исклучителна можност – да фотографира во Кабул припрема за џихад на жена – самоубиец. Оваа задача речиси ќе ја чини животот. Неочекуваната експлозија ја фрла на крстопат главната протагонистка и ја принудува да се запраша за некои нејзини одлуки и да си одговори на прашањето – кога е доволно и каде е црвената линија, границата која не смее да се премине? Првиот впечаток кој го добиваме за главната протагонистка (Жилиет Бинош) е слика на речиси бестрашна жена, „скриена камера“ која успева да се втурне во најопасните и недостапни места во воените региони и да ја пренесе реалната слика по секоја цена, па дури и за таа цел да го вложи сопствениот живот. Но, оваа жена има семејство – сопруг

и две ќерки. Ребека има двоен живот, а оној во кој таа има улога на сопруга и мајка е животот во кој се чини дека не припаѓа. Иако добро ја познава суштината на професијата на Ребека, нејзиното семејство и после поминати години не може да се привикне на нејзиниот стил на живот. Таа не е ниту физички, ниту психички присутна во животот на нејзините деца согласно нивните потреби. Нејзините најблиски се прогонети од немирот дека еден ден ќе го добијат најстрашниот телефонски повик кога ќе им соопштат дека таа е мртва. Повикот кој доаѓа по самоубиствената експлозија во Кабул за сопругот Маркус е моментот на прелевање на чашата. Ребека добива ултиматум – или ќе ја напушти работата или семејството ќе ја отфрли неа.

Флерт со опасниот свет на војната

Не може, а да не се запрашаме што бара оваа жена на места каде што никој не сака да биде? Наспроти луѓето кои очајнички се обидуваат да го избегнат пеколот на војната, таа своеволно се втурнува токму во него. Од каде доаѓа таа храброст да се влезе во свет кој е изграден на крв и насилство, на гнев и омраза? Нејзината страст за работата ја доведува до позиција на еден од најдобрите пет светски фотографии, но истовремено ја дистанцира од сегашниот миг. Таа е збунета, изгубена, како да лебди помеѓу две крајности, како нејзината физичка појава да не кореспондира просторно со нејзините мисли. Зошто е тоа така, филмот не дава одговор, туку гледачот има слобода да направи слободна интерпретација – дали е резултат на траума од војните, дали е отсуството на комодија во „реалниот свет“, дали е умор или истрошеност... Навистина, моментите во кои ја гледаме Ребека полна со живот се оние кога е со фотоапарат пред очите додека околу неа „летаат“ бомби, куршуми, крв и облаци од прашина. Не може, а да не забележиме на сличностите помеѓу Ребека и жената-самоубиец од првата сцена во Кабул, во нивната спремност да умрат за поставената цел која кај двете е секако различна. Колку ваквиот однос на комплетна психоемотивна окупација во работата е себичен, знаејќи го фамилијарниот ста-

тус на оваа фоторепортерка? Одговорот кој го бараме цел филм доаѓа од страна на нејзината ќерка Стефани која во училишната презентација ќе го соопшти она што Ребека потајно секогаш го посакувала – одобрение и поддршка за нејзината работа. Стефани оддава признание на нејзината работа, потенцирајќи дека иако професијата на воен фотограф зема преголема жртва во фамилијарните односи, она што мајка ѝ го прави е исклучително важно. Таа е гласот на немоќните, на оние кои страдаат во војните, на оние кои не можат да ги раскажат нивните

трагични судбини и трауми кои ги доживуваат секој ден и поради тоа, таа им треба повеќе на нив отколку на сопствените деца.

Мокта на една фотографија

Филмот „1000 пати добра ноќ“ не одушевува како комплетен производ. На

приказната, а и на ликовите им недостасува длабочина, во вербалниот дел од сценариото, но и во интерпретацијата. Иако има солидна основа да повика и да открие некои етички прашања и морални дилеми поврзани за однесувањето во војна и одговорноста на фоторепортерите, фокусот е ставен на фамилијарната драма. Тука е направена првата грешка што резултира неутрализирање на возбудата на првата сцена и префрлување во насока која нема потенцијал за развој. Ако размислуваме што е најлошо што судбината може да му донесе на човек,

дефинитивно војната би била горе на листата. Додека човековата природа тежи кон тоа да избегнуваме опасности по нашите животи, една група на луѓе самоиницијативно се инфилтрира во најтемните агли на воените подрачја со цел да направи фотографии кои ќе бидат доволно моќни за да предизвикаат промена. Тоа се воените фоторепортери, луѓе кои скокаат од опасност во опасност, кои рамо до рамо со војниците егзистираат на истото тло разнесено од хаосот на војната и имаат само едно оружје – фотоапаратот. На фронтите,

разлетаните куршуми и бомби се механизмот за решавање на воен конфликт, но вистината е дека, една фотографија може да биде толку моќна и да донесе промена, да повика, да разбуди, да мотивира, прикажувајќи ја вистината која некој се обидува да ја скрие.

Елена Ѓорѓиевска

Режија: Erik Poppe

Улоги: Juliet Binoche, Nikolaj Coster-Waldau, Lauryn Canny, Larry Mullen Jr.

Сценарио: Erik Poppe, Harald Rosenløw-Eeg

Музика: Armand Amar

Земја: Норвешка, Ирска и Шведска

Година: 2014

Времетраење: 117 минути

Награди: Три Amanda награди за најдобар филм, кинематографија и музика, награда за најдобар филм на Chicago International Film Festival и многу номинации на повеќе фестивали.

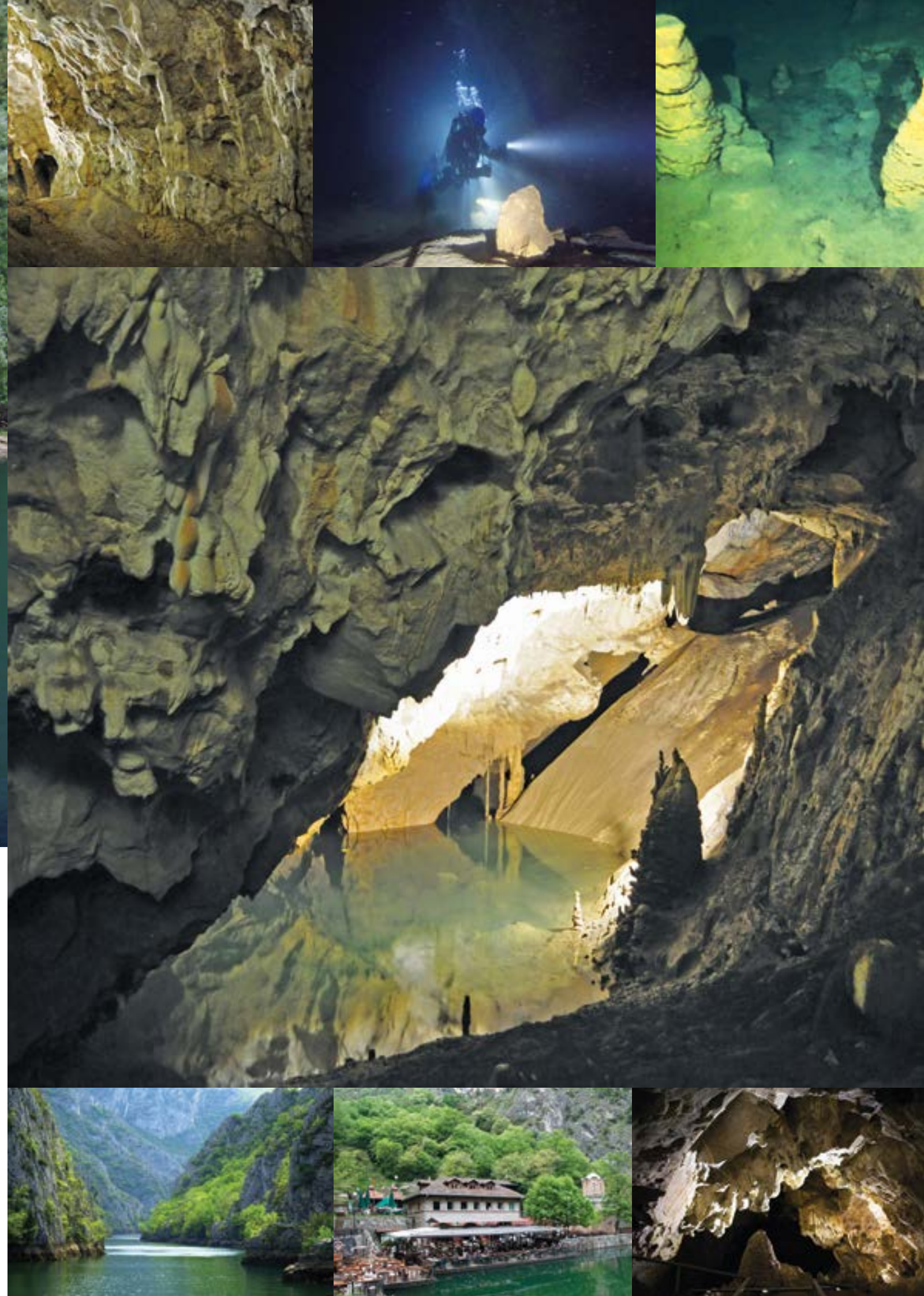
Пештерата Врело привлекува туристи од целиот свет

Прекасниот кањон Матка се наоѓа на само 15 километри од Скопје. Опфаќа 5.000 хектари од прекрасното езеро Матка, стрмни планински падини, возбудливи пештери и живописни средновековни манастири. Благодарение на својата исклучително добра положба во близина на Скопје, кањонот Матка привлекува туристи од целиот свет. Тука се наоѓаат и десет пештери и две стрмни карпи кои се високи околу 35 метри и се вистински предизвик за алпинистите. Иако во Матка има толку многу пештери со различни големини, главна туристичка атракција која една мала земја како Македонија би можела да ја понуди е токму пештерата Врело. Двете пештерски езера и неколкуте убави и големи пештерски галерии, ја прават Врело интересна за посетителите.

Вистинската убавина може да се долови однатре, каде што се сретнуваат прекрасни пештерски украси. На средината на пештерата се наоѓа огромен сталагмит во вид на шишарка. Пештерата Врело се наоѓа 50 метри над езерото. Таа е целосно туристички уредена со патеки кои се наменети за движење на посетителите. Врело е позната и по тоа што беше номинирана во изборот за едно од седумте светски чуда и се претпоставува дека е длабока 330 метри, односно дека е најдлабока подводна пештера во светот. Матка е седиште на бројни и разновидни билки и животни, меѓу кои некои се и единствени во регионот на Балканот. Во кањонот има 1000 растителни видови, од кои 20 се локални, како и разни видови пеперутки кои не можат да се најдат на друго место во Европа. Исто така,

тука живеат и два вида на пајаци и пет вида шкорпии кои се уште не се видени на други места. Во кањонот живеат и лешинари, како и белоглавиот орел, кои се заштитени со закон за да се зачуваат од истребување. Возејќи се со бротче низ кањонот Матка можете да уживате во величественото опкружување, во мирисот на билките и црцорењето на бројните птици кои овде живеат. Подводните пештери претставуваат природно богатство и привлекуваат како домашни така и странски посетители, а воедно носат и големи научно-истражувачки резултати и сознанија. Подводните пештери се често извори на чиста вода, којашто претставува само 2.5 проценти од вкупната водна површина на Земјата.

Кристина Илиевска

**МИНИСТЕРСТВО
ЗА ОДБРАНА**

**РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА**

Распишува КОНКУРС

за запишување студенти/питомци

за учебната 2017/2018 година за потребите на

Министерството за одбрана и на Армијата

на Република Македонија и студенти за насоката:

Воено

воздухопловство

- насока пилот.

Повеќе информации на: www.morm.gov.mk